ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

چىن تۆمۈر باتۇر

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ISBN 978-7-228-10801-5
9 787228 108015 >
定价：4.50元

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

چىن تۆمۈر باتۇر

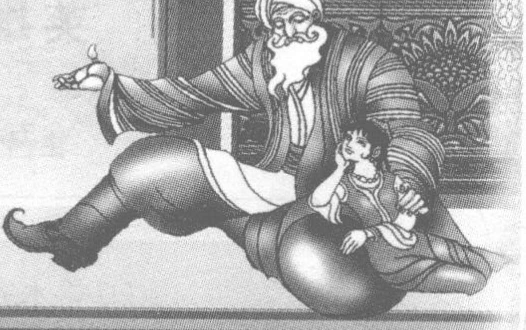

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۈرۈمچى 2007 -يىلى

图书在版编目(CIP)数据

英雄钦铁木尔：维吾尔文/《维吾尔民间文学大典》编委会编. - 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2007.1
（维吾尔民间故事）
ISBN 978-7-228-10801-5

Ⅰ.英... Ⅱ.维...Ⅲ.维吾尔族 - 民间故事 - 作品集- 中国 - 维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I277.3

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第006058号

策　　划：阿布都热合满.艾白
艾合买提.伊明

责任编辑：艾合买提.伊明
责任校对：阿布列孜.阿巴斯
封面设计：买买提.努比提

英雄钦铁木尔（维吾尔文）
（维吾尔民间故事）
《维吾尔民间文学大典》编委会编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐解放南路348号 邮编：830001）
新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷
880×1230毫米 32开本 2.5印张
2007年1月第1版　2007年1月第1次印刷
印数：1-5000

ISBN978-7-228-10801-5　定价：4.50元

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا دائىر 55 كىتابچە نەشىردىن چىقتى

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	چىن تۆمۈر باتۇر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئىسكەندەر بىلەن ھۆرلىقا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئالتۇن كوكۇللۇق بالا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كەنجى باتۇر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كېپەك خانىش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	مەرۋان بىلەن تەرسا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ياغاچ ئات	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۇر، توقماق	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	چۆچۈرە بالا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	سىرلىق چىراغ	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شاھزادە بىلەن ئالۋاستى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۆشۈك	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۆلمەي تۇرۇپ جەننەتنى كۆرۈش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	باتۇر قىز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شەيتانىنىڭ تىجارىتى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	بىلمەس تاز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	تەلۋە كۇيئوغۇل	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كەمەك ھەييار بىلەن مۇختەر ھەييار	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شەيتاننى ئالدىغان تاز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئادەمىي شەيتان	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	خىزىر نىياز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	سېھىرلىك ئالما	(4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	ئۈسكەك پادشاھ	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	قاينا، چۆگۈن	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	ئەقللىق كەنجى قز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	ھەركم قلسا ئۆزگە	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	يالتايغاق بوۋاي	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	ئۈجمە سايىسى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	ئەپچىلەم	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	ئارغماق ماجراسى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	ئككى باينى ئەپلگەن مالاي	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	ئۆرگلۋاي بلەن چۆرگلۋاي	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	يەتتە لڭگلتاق بلەن بر شڭگلتاق	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	شپتلە بلەن پپتلە	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	مازاقخور مازاقتا ئۆلەر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	پادشاھنڭ كۆڭنى ئۈزارتشى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	ئېشەكنى ئۈرۈپ خوتۇننى قورقۇتۇش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	قازان تۇۋى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلرى	شاھ بلەن شاتۇتى	(4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق لەتپىلرى — 1-، 2-، 3-، 4-، 5	(ھەر برى 4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چاقچاقلرى (ھېسام چاقچاقلرى) — 1-، 2	(ھەر برى 4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق مەسەللرى — 1-، 2	(ھەر برى 4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق ئويۇنلرى — 1-، 2-، 3	(ھەر برى 4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق تېپىشماقلرى — 1-، 2	(ھەر برى 3.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق لاپلرى	(3.50 يۈەن)

(بۇ بر يۈرۈش 55 كتابنىڭ ئومۇمي باھاسى 244.50 يۈەن)

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي، ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

مۇندەرىجە

چىن تۆمۆر باتۇر 1
ئامەتلىك شاھزادە.. 22
مەستان كەمپىر 37
ھېكمەتلىك ساندۇق 66

چىن تۆمۈر باتۇر

قەدىمكى زاماندا ئىلى ئىقلىمىدا چوڭ بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇ پادىشاھنىڭ ئىككى خوتۇنى بولسىمۇ، ئەمما پەرزەنت يۈزى كۆرمىگەنىكەن، شۇڭا ئۇنىڭ كۆڭلى بىئارام ئىكەن. ئۇ خاپىلىقنى بېسىش مەقسىتىدە ھەر دائىم شىكارغا چىقىپ تاماشا قىلىشنى ياخشى كۆرىدىكەن.

ئاي، كۈنلەر ئۆتۈپ، پادىشاھنىڭ كىچىك خوتۇنى ھامىلىدار بوپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ شىكارغا تېخىمۇ ئامراق بولۇپ كېتىپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھ ۋەزىرلىرى بىلەن شىكارغا چىقىپ كەتكەندە، كىچىك خوتۇنى بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. بىراق، پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنى ئىچى تارلىق قىلىپ، بالىنى كۆلگە تاشلىۋېتىپ، ئورنىغا ئىتنىڭ كۈچۈكىنى ئەكېلىپ قويۇپتۇ.

پادىشاھ شىكاردىن يېنىپ كەلگەندە، چوڭ خوتۇنى ئالدىغا چىقىپ:

— ئى پادىشاھىم، كىچىك خوتۇنلىرى كۈچۈك تۇغ-

دى، — دەپ خەۋەر قىپتۇ. دەرغەزەپ بولغان پادىشاھ كىچىك خوتۇننى ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ. شۇ چاغدا چوڭ خوتۇنى ھىيلىگەرلىك بىلەن:

— ئۆلتۈرمىسىلە، پادىشاھىئالەم، بۇ نۆۋەت مەن بىر قوشۇق قېنىنى تىلىۋالاي، — دەپ يالۋۇرغان بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ كىچىك خوتۇننى بىر قېتىمغا ئامان قالدۇرۇپتۇ.

ئارىدىن يەنە بىرقانچە ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. پادىشاھنىڭ كىچىك خوتۇنى يەنە ھامىلىدار بوپتۇ. پادىشاھ يەنە بۇرۇنقى ئادىتى بويىچە شىكارغا چىقىپ كەتكەنىكەن، بۇ قېتىم كىچىك خوتۇنى قىز تۇغۇپتۇ. چوڭ خوتۇنى بۇنىمۇ كۆلگە تاشلىۋېتىپ، ئورنىغا مۈشۈكنىڭ ئاسلىنىنى ئەكېلىپ قويۇپتۇ. پادىشاھ شىكاردىن قايتىپ كەلگەندە، چوڭ خوتۇنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا مۈشۈكنىڭ ئاسلىنىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ:

— ئى پادىشاھىئالەم، بۇ قېتىم كىچىك خوتۇنلىرى ئاسلان تۇغدى، يۇرت ئىچىدە يۈزىمىزنى يەر قىلىۋەتتى، بۇ نېمىدېگەن رەسۋاچىلىق، — دەپ يالغاندىن يىغلاپ ئوردىنى بېشىغا كىيىپتۇ. ئاچچىقلانغان پادىشاھ كىچىك خوتۇنىغا ئېغىر جازا بېرىشنى بۇيرۇپتۇ.

ئەمدى گەپنى بالىلارنىڭ ئەھۋالىدىن ئاڭلايلى:

چوڭ خوتۇنى كۆلگە تاشلىۋەتكەن ھېلىقى بالىلارنى بىر ئېيىق سۇدىن ئاچىقىپ، جاڭگالغا ئېلىپ كېتىپ

بىقىپتۇ. باللار ئۆسۈپ چوڭ بوپتۇ، ئەقلىگە كەلگەندە ئۇلار بىر ـ بىرىگە ئات قويۇشۇۋاپتۇ، ئوغۇلنىڭ ئېتى چىن تۆمۈر، قىزنىڭ ئېتى مەختۇمسۇلا بوپتۇ. بۇ باللار سەھرانىڭ ساپ ھاۋاسىدا ساغلام، كۈچلۈك ھەم بەك چىرايلىق بولۇپ ئۆسۈپتۇ. كېيىنچە ئۇلار ئېيىقتىن ئايرىلىپ، جاڭگالنىڭ بىر چېتىگە ئۆي ياساپ، شۇ ئۆيدە ياشاشقا باشلاپتۇ.

چىن تۆمۈر باتۇر كىچىك چېغىدىلا ئوۋ قىلىشنى ئۆگەنگەچكە، تۈرلۈك جان ـ جانىۋارلارنى تۇتىدىغان ئاجايىپ باتۇر يىگىتكە ئايلىنىپتۇ. ئۇ ھەر قېتىم ئوۋغا چىققاندا يەتتە كۈن ئوۋ ئوۋلايدىكەن. مىسران قىلىچى بېلىدىن، ئالغۇر بۈركۈتى قولىدىن، ئارغىماق ئېتى ئاستىدىن، كاپ ـ كاپ كۈچۈكى يېنىدىن ئايرىلمايدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە چىن تۆمۈر باتۇر ئوۋغا چىقىپ كېتىۋېتىپ، سىڭلىسى مەختۇمسۇلاغا مۇنداق دەپتۇ:

— سىڭلىم مەختۇمسۇلا، مەن ئوۋدىن قايتىپ كەلگۈچە ئۆگزىگە چىقما، ئوتنى ئۆچۈرمە، سۈنى كۆچۈرمە، توخۇنى «تاخ» دېمە، مۈشۈكنى «پەش» دېمە، ئوت ئۆچۈپ قالسا، تۇتۇن چىققان ياققا ئوت سوراپ كېتىپ قالما.

شۇ گەپلەردىن كېيىن چىن تۆمۈر باتۇر مىسران قىلىچىنى ئېسىپ، ئارغىماق ئېتىغا مىنىپ، كاپ ـ كاپ كۈچۈكىنى ئەگەشتۈرۈپ، ئالغۇر بۈركۈتىنى قولىغا قوندۇرۇپ ئوۋغا مېڭىپتۇ.

ئاردىن بىر ـ ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، مەخ-
تۇمسۇلا يالغۇزلۇقتا زېرىكىپ، ئۆگزىگە چىقىپ بىشىنى
تاراپ ئولتۇرۇپتۇ. مۈشۈك بىلەن توخۇسمۇ ئۇنىڭغا ئە-
گىشىپ ئۆگزىگە چىقىپتۇ. مۈشۈك مىياۋلاپ، توخۇسى قا-
قاقلاپ، مەختۇمسۇلانىڭ ئىچىنى پۇشۇرۇپتۇ. مەختۇمسۇلا
مۈشۈكنى «پەش»، توخۇسنى «تاخ» دەپ قوغلاپتۇ. مۈشۈ-
كى بىلەن توخۇسى ئۆگزىدىن چۈشۈپ ئۆيگە كىرىپتۇ.
مۈشۈك ئوچاق يېنىغا كېلىپ چۆگۈننى ئۆرۈۋېتىپتۇ، تو-
خۇ كۈلنى تاتىلاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئوچاقنىڭ ئوتى ئۆ-
چۈپتۇ. مەختۇمسۇلا ئۆيگە كىرىپ ئوتنىڭ ئۆچۈپ قالغاز-
لىقىنى كۆرۈپتۇ، ناھايىتى قايغۇرۇپ يەنە ئۆگزىگە چىقىپ
«ئەمدى قانداق قىلارمەن؟» دەپ يىغلاپ ئولتۇرسا، ئوك تە-
رىپىدە ئىتنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ، سول تەرىپىدە تۈتۈن
كۆرۈنۈپتۇ. مەختۇمسۇلاغا ئوت تېپىش قايغۇسى چۈشۈپتۇ.
«نېمە بولسا بولسۇن، پېشانەمدىن كۆرەي» دەپ ئىس چىق-
قان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇزۇن ماڭغاندىن كېيىن،
مورىسىدىن ئىس چىقىۋاتقان بىر ئەسكى تام ئۆيگە يېتىپ
كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۆي ئىچىدە بىر قېرى موماي
ئولتۇرغۇدەك. مەختۇمسۇلا «ئەسسالام» دەپ ئۇنىڭ قېشىغا
كىرىپتۇ. موماي ئۇنىڭدىن كىملىكىنى، نېمە ئۈچۈن كەل-
گەنلىكىنى سوراپتۇ. مەختۇمسۇلا ھەممىنى بىر ـ بىرلەپ
ئېيتىپ بېرىپتۇ. موماي مەختۇمسۇلانىڭ ئىككى قولىغا
كۈل بىلەن تېرىق سېلىپ بېرىپتۇ ۋە بىر تال تېزەكنى

تۇتاشتۇرۇپ، ئۇنى ياغاچقا سانجىپ ئاغزىغا چىشلىتىپ قويۇپتۇ، ئاندىن مەختۇمسۇلاغا:

— ئىككى قولۇڭدىكى كۈل بىلەن تېرىقنى ئۆيۈڭگە بارغۇچە چېچىپ بارغىن، ئارقاڭغا قارىمىغىن، — دەپتۇ.

مەختۇمسۇلا مومايىنىڭ دېگىنىنى قىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، مومايىنىڭ ئۆيىدىن مەختۇمسۇلانىڭ ئۆيىگىچە ھېلىقى تېرىقلار ئۈنۈپ بەلگە بولۇپ قاپتۇ.

ئۇ موماي ئەسلىدە يەتتە باشلىق يالماۋۇز ئىكەن، مەختۇمسۇلا ئۇنى بىلمەپتۇ. مەختۇمسۇلا ئوتنى ئېلىپ كېلىپ دەررۇ ئوت يېقىپ، بىر قازان گۆش پىشۇرۇشقا باشلاپتۇ. كۈن ئولتۇرۇپ، قاراڭغۇ چۈشۈپ، كەچ كىرىشى بىلەن ھېلىقى يەتتە باشلىق يالماۋۇز موماي ئىشىككە كېلىپ:

چىن تۆمۈر باتۇر ئۆيىدە بارمۇ؟
ئارغىماق ئېتى ئېغىلدا بارمۇ؟
مىسران قىلىچى قوزۇقتا بارمۇ؟
ئالغۇر بۈركۈتى ئورنىدا بارمۇ؟
كاپ ـ كاپ كۈچۈكى ئىشىكتە بارمۇ؟

دەپ سوراپتۇ. مەختۇمسۇلا مومايىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئۆيـ ـدىن چىقماي تۇرۇپ:

چىن تۆمۈر باتۇر ئۆيىدە يوقتۇر،
ئارغىماق ئېتى ئېغىلدا يوقتۇر،
مىسران قىلىچى قوزۇقتا يوقتۇر،
ئالغۇر بۈركۈتى ئورنىدا يوقتۇر،
كاپ ـ كاپ كۈچۈكى ئىشىكتە يوقتۇر.

دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، موماي يەتتە باشـ ـلىق يالماۋۇز سۈرىتىدە ئۆيگە كىرىپ، ئاۋۋال قازاندىكى گۆشنىڭ ھەممىسىنى يەپتۇ، ئاندىن مەختۇمسۇلانىڭ ئۇزۇن چېچىدىن تورۇسقا ئېسىپ قويۇپ، تاپىنىنى تېشىپ قېنىـ ـنى شوراپتۇ. كېتەر چېغىدا مەختۇمسۇلاغا:
ـــ مېنىڭ بۇ يەرگە كەلگەنلىكىمنى ھېچكىمگە ئېيتـ ـما، ئەگەر ئېيتىدىغان بولساڭ، مېنىڭدىن زادى قۇتۇلالـ ـمايسەن، ـــ دەپ پوپوزا قىپتۇ. مەختۇمسۇلا قورقىنىدىن

ھېچنېمە دېيەلمەپتۇ، ئاكسى چىن تۆمۈرنىڭ كېلىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپتۇ.

ئەتىسى كۈن كەچ بولۇشى بىلەن، ھېلىقى يالماۋۇز موماي يەنە كەپتۇ، ئۆيدە بار نەرسىلەرنى يەپ بولۇپ، ئىلگىرىكىدەك مەختۇمسۇلانىڭ قېنىنى شوراپتۇ. بۇ ئەھۋال بىرنەچچە كۈن شۇ خىلدا داۋاملىشىپتۇ. مەڭزى ئاناردەك، ھۆسنى گۈلدەك مەختۇمسۇلا كۈندىن ـ كۈنگە ماغدۇرسىزلىنىپ، زەپىراندەك سارغىيىپ كېتىپتۇ.

يەتتىنچى كۈنى چىن تۆمۈر باتۇر ئوۋدىن قايتىپ كېلىپ سىڭلىسىنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ، كۆڭلىگە گۇمان تولۇپتۇ، چۈنكى سىڭلىسى مەختۇمسۇلا بىر يىل كېسەل بولغان ئادەمدەك سارغىيىپ كەتكەنىكەن.

ــ ھەي مەختۇمسۇلا، يەتتە كۈننىڭ ئىچىدە شۇنچە ئورۇقلاپ، سارغىيىپ، ھالىڭدىن كېتىپسەن، نېمە بولدۇڭ؟ كىمدىن ساڭا ئازار يەتتى؟ ــ دەپ سوراپتۇ چىن تۆمۈر باتۇر. مەختۇمسۇلا يىغلاپ تۇرۇپ، يالماۋۇز مومايىنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرىنى بىر ـ بىرلەپ ئاكىسىغا بايان قىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان چىن تۆمۈر باتۇر ناھايىتى غەزەپلىنىپ: «ئەگەر مەن شۇ يەتتە باشلىق يالماۋۇزنى ئۆلتۈرمىسەم، چىن تۆمۈر باتۇر بولماي كېتەي» دەپ قەسەم ئىچىپتۇ ۋە مەختۇمسۇلاغا قاراپ:

ــ ھەي سىڭلىم، مېنىڭ كەلگىنىمنى ھېچ كىشى بىلمىسۇن. مەن ئىشىكنىڭ كەينىگە ئورا كولاپ مۆكۈنۈپ

ياتىمەن. ئەگەر يالماۋۇز كېلىپ مېنى سورىسا، كۈنىدىكىدەك: «كەلمىدى» دەپ جاۋاب بەرگىن، — دەپتۇ، ئاندىن ئېتىغا، بۆركۈتىگە ۋە كۈچۈكىگە قاراپ، — ھەي ۋاپادار جانىۋارلىرىم، ئەگەر يالماۋۇز موماي كەلسە، ئۇن چىقارماڭلار، بىر ئامال قىلىپ ئۇنى قولغا چۈشۈرەيلى، — دەپتۇ. بۇ جانىۋارلار چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ گېپىنى ئۇقىدىكەن.

شۇنداق قىلىپ، چىن تۆمۈر باتۇر مەيدىسىگە يەتتە قات ساۋۇتنى تېڭىپ، بېشىغا دۇبۇلغا كىيىپ، مىسران قىلىچىنى تۇتۇپ ئورىدا مۆكۈنۈپ يېتىپتۇ.

بىركەمدىن كېيىن يالماۋۇز موماي كېلىپ ئىشىكنىڭ ئالدىدا توختاپتۇ. ئۇنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ، بەدىنى شۈركۈنۈپ كېتىپتۇ. ئۇ: «بۈگۈن چىن تۆمۈر باتۇر كەلگەن ئوخشايدۇ، قايتىپ كەتمىسەم بولماس» دەپ يېنىپتۇ، لېكىن نەپسى قايتىپ كېتىشكە قويماپتۇ. موماي: «چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ كەلگەن - كەلمىگەنلىكىنى بىر سوراپ كۆرەي. ئەگەر كەلگەن بولسا قايتىپ كېتەي، كەلمىگەن بولسا ئۇ ۋاقىتتا مېنىڭ بەختىم» دەپ ئويلاپ، ئىشىككە يېقىن كېلىپ:

چىن تۆمۈر باتۇر ئۆيىدە بارمۇ؟
ئارغىماق ئېتى ئېغىلدا بارمۇ؟
مىسران قىلىچى قوزۇقتا بارمۇ؟
ئالغۇر بۆركۈتى ئورنىدا بارمۇ؟

كاپ ـ كاپ كۆچۆكى ئىشىكتە بارمۇ؟

دەپ سوراپتۇ. مەختۇمسۇلا:

چىن تۆمۈر باتۇر ئۆيىدە يوقتۇر،
ئارغىماق ئېتى ئېغىلدا يوقتۇر،
مىسران قىلىچى قوزۇقتا يوقتۇر،
ئالغۇر بۈركۈتى ئورنىدا يوقتۇر،
كاپ ـ كاپ كۆچۆكى ئىشىكتە يوقتۇر.

دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. موماينىڭ يۈرىكى توختاپ، يەتتە بې-شىنىڭ ھەربىرىدىن تۈرلۈك سادالارنى چىقىرىپ، ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك كىرىپ كەپتۇ، لېكىن ئىچكەركى ئۆيگە كىرمەي:

— ھەي مەختۇمسۇلا، ئاكاڭ چىن تۆمۈر باتۇر كەلگەن ئوخشايدۇ، ئۆيۈڭدە ئادەمنىڭ پۇرىقى بارغۇ؟ — دەپتۇ. مەختۇمسۇلا تەمكىنلىك بىلەن:

— ئاكام تېخى كەلمىدى. ئەگەر كەلگەن بولسا ئارغى-ماق ئېتى ئېغىلدا، مىسران قىلىچى قوزۇقتا، ئالغۇر بۈر-كۈتى ئورنىدا، كاپ ـ كاپ كۆچۆكى ئىشىكتە بولماسمى-دى، — دەپتۇ.

— سەن يالغان ئېيتىسەن، چىن تۆمۈر باتۇر ئېنىق كەلگەن ئوخشايدۇ، ئادەم پۇرىقى كېلىپ تۇرىدۇ، ئۇ يوشۇ-رۇنۇۋالغان ئوخشايدۇ، — دەپتۇ يالماۋۇز موماي.

— بۈگۈن ئاكامنىڭ كۆڭلەك، تامبىلىنى يۇيۇپ، سۇ-
يىنى ئۆيگە تۆككەنىدىم، شۇنىڭ پۇرىقى بولسا كېرەك، —
دەپتۇ مەختۇمسۇلا.

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ يالماۋۇز موماي ئىچكەركى ئۆيگە
كىرىپتۇ. ئادىتى بويىچە مەختۇمسۇلانى ئۇزۇن چېچىدىن
تۇرۇسقا ئېسىپ، ئەمدىلا قېنىنى شوراي دەپ تۇرۇشىغا،
چىن تۆمۈر باتۇر ئورىدىن چىقىپ، مىسران قىلىچى بىلەن
بىر ئۇرغانىكەن، يالماۋۇز مومايىنىڭ بىر بېشى ئۇزۇلۇپ
چۈشۈپتۇ. يالماۋۇز موماي «ئاھ» دەپتۇ - دە، چىن تۆمۈر
باتۇرغا قاراپ:

— بىر بېشىمنىغۇ ئالدىڭ، قالغان ئالتە بېشىم-
غا قانداق جاۋاب بېرىسەن؟! — دەپ قەھرى بىلەن ئېلد-

شىشقا كىرىشىپتۇ.

ئېلىشىش بىر كېچە ـ كۈندۈز داۋام قىپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر يالماۋۇز موماينىڭ يەنە بىر بېشىنى چېپىپ چۈشۈرۈپتۇ. يالماۋۇز موماي ئۆيدىن قېچىپ چىقىشىنىڭ ئىلاجىسىنى تاپالماي، چىن تۆمۈر باتۇرغا يەنە ئېسىلىپتۇ، يەنە بىر كېچە ـ كۈندۈز ئېلىشىپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر بۇ قېتىم يالماۋۇز موماينىڭ يەنە بىر بېشىنى چېپىپ چۈ-شۈرۈپتۇ. ئۈچ بېشىدىن ئايرىلغان يالماۋۇز موماي تېخىمۇ غەزەپ بىلەن تۇتۇشۇپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر ئۇنىڭ يەنە بىر بېشىنى ئۇرۇپ چۈشۈرۈپتۇ. يالماۋۇز موماي ئۇياقتىن ـ بۇياققا قېچىشقا باشلاپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر ئۇنىڭ بەشىن-چى بېشىنى كېسىپ چۈشۈرۈپتۇ. يالماۋۇز موماي ئەمدى ماغدۇرسىزلىنىپ، كۆزلىرى پىيالىدەك بوپتۇ، ئىشىكتىن قېچىپ چىقاي دېسە، مەختۇمسۇلا قىلىچ شىلتىپ چىقار-ماپتۇ. ئاخىر چىن تۆمۈر باتۇر يالماۋۇز موماينىڭ ئال-تىنچى بېشىنىمۇ چېپىپ چۈشۈرۈپتۇ. ئەمدى يالماۋۇز موماينىڭ «يەل مۆڭگۈز» دەپ ئاتالغان بىرلا بېشى قاپتۇ. ئۇ ئامالسىزلىقتىن قۇيۇنغا ئايلىنىپتۇ ـ دە، ئۆينىڭ تۈڭلۈكىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ:

ــ ھەي مەختۇمسۇلا، خەپ توختا ! خەپ توختا ! ــ دەپ بەدەر قېچىپتۇ.

چىن تۆمۈر باتۇر ئارغىماق ئېتىغا مىنىپ، بىر بېشى قالغان يالماۋۇز موماينىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپتۇ. مەختۇم-

سۇلا باغلاقلىق كاپ ـ كاپ كۈچۈكنى قويۇۋېتىپتۇ.
چىن تۆمۈر باتۇر *يالماۋۇز مومايغا* يېتىشىپتۇ. يالماۋۇز موماي نائىلاج چىن تۆمۈر باتۇرغا ئېسىلىپتۇ. ئۇلار كەچ كىرگۈچە ئېلىشىپتۇ. ئاخىرقى چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ كاپ ـ كاپ كۈچۈكى يېتىپ كېلىپ، يالماۋۇز مومايىنىڭ پاچىقىدىن چىشلەپ تارتىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن يالماۋۇز موماي ھالسىزلىنىپ يىقىلىپتۇ. كاپ ـ كاپ كۈچۈكى ئۇنى تالاپ ئۆلتۈرۈپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر يالماۋۇز مومايىنىڭ يەتتىنچى بېشىنى ئېلىپ، ئۆيگە خۇشال قايتىپتۇ.
شۇنداق قىلىپ، ئۇلار يەنە بىرنەچچە ۋاقىت خۇشال ـ خۇرام ئۆتۈپتۇ. مەختۇمسۇلانىڭ رەڭگىروىي ئاستا ـ ئاستا ئوڭلىنىپ، ئاۋۋالقى ھالىتىگە كەپتۇ. ئۇ ئاي يۈزلۈك، خۇمار كۆزلۈك، شىرىن سۆزلۈك، سۇمبۇل چاچلىق، قارا قاشلىق، نازۇك بەدەن بىر گۈزەل بوپتۇكى، ئۇنى كۆرگەن ھەرقانداق كىشى ئەقىل ـ ھوشىنى يوقىتىپ قويىدىكەن.
كۈنلەردىن بىر كۈنى چىن تۆمۈر باتۇر زېرىكىپ، يەنە ئوۋغا چىقماقچى بوپتۇ ۋە مەختۇمسۇلاغا:
— ھەي سىڭلىم، مەن يەنە ئوۋغا چىقىمەن. سەن ھەرگىز ئۆيدىن تالاغا چىقمىغىن، سۇ بويىدا ئولتۇرۇپ چېچىڭنى تارىمىغىن، — دەپتۇ.
چىن تۆمۈر باتۇر سىڭلىسى بىلەن خوشلىشىپ ئوۋغا چىقىپ كېتىپتۇ. مەختۇمسۇلا ئاكىسىنىڭ نەسىھەتىنى يادىدا تۇتۇپ بىرنەچچە كۈنگىچە ئۆيدىن تالاغا چىقماپتۇ،

لېكىن كۆنلەر ئۆتكەنسېرى زېرىكىپتۇ. ئاقىۋەت تالاغا چىقىپ، ئىشىك ئالدىدىكى ئېرىقنىڭ بويىدا سۇزۇك سۇنىڭ ئېقىشىغا قىزىقىپ چېچىنى تاراشقا باشلاپتۇ. ئۇنىڭ ئۇزۇن، سۇمبۇل چاچلىرىدىن بىرنەچچە تېلى سۇغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. بۇ چاچلار سانجۇ پادىشاھلىقىنىڭ[1] ئوردىسىدىكى كۆلگە ئېقىپ بېرىپتۇ. بۇ ۋاقىتتا سانجۇ پادىشاھىنىڭ ئوغلى ئوزموخ نۆكەرلىرى بىلەن كۆلنىڭ بويىدا ئولتۇرغانىكەن. شاھزادە ئوزموخ كۆل بويىغا كېلىپ باش - كۆزىنى يۇيۇۋاتسا، ئۇنىڭ قولىغا ھېلىقى چاچلار ئىلىنىپ چىقىپتۇ. بۇ چاچلارنىڭ ئۇزۇن ۋە سۇمبۇللۇقى شاھزادىنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ. ئوزموخ نۆكەرلىرىدىن:

— بۇ نېمىدېگەن ئۇزۇن چاچ؟ كىمنىڭ چېچى؟ — دەپ سوراپتۇ. نۆكەرلەر:

— ھەي شاھزادە، بۇ ئېلى ئىقلىمىنىڭ گۈزىلى مەختۇمسۇلانىڭ چېچى ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ چىن تۆمۈر باتۇر دېگەن ئاكىسى بار، ئۇنىڭغا تەڭ كېلىدىغان ئەر تېخى چىققىنى يوق، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئوزموخ مەختۇمسۇلانى كۆرمەي تۇرۇپلا ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ، ۋەسۋەسىگە چۈشۈپتۇ، دەرھال قول ئاستىدىكى بەگلىرىنى يىغىپ مەسلىھەت ئاپتۇ، نۇرغۇن لەشكەر تۈپلاپ، مەختۇمسۇلانى بۇلاپ كېلىش ئۈچۈن يولغا راۋان

---

[1] سانجۇ پادىشاھلىقى — موڭغۇل پادىشاھلىقى.

بوپتۇ. ئۇلار بىرنەچچە كۈندىن كېيىن چىن تۆمۈر باتۇر-
نىڭ ئۆيىگە يېتىپ كېلىپ ئەتراپىنى قورشاپتۇ. مەختۇم-
سۇلا بۇلارغا قارشىلىق كۆرسىتىپ، ئۆگزىگە چىقىپ
مۇنداق دەپتۇ:
— ھەي لەشكەرلەر، بۇ نىمىدېگەن ئۇياتسىزلىق! يال-
غۇز بىر ئاجىز قىزغا شۇنچە لەشكەرلەرنىڭ كېلىشى نا-
مەردلىك! ئاكام چىن تۆمۈر باتۇر كەلسە قانداق جاۋاب
بېرىسىلەر؟!
ئوزمۇخ مەختۇمسۇلانى كۆرۈپ، ئوتتەك كۆيۈپ مۇنداق
دەپتۇ:
— ھەي مەختۇمسۇلا، ئۆزۈڭنى ماڭا قوبۇل قىلساڭ
قىل، بولمىسا سېنى زورلۇق بىلەن ئالىمەن!
مەختۇمسۇلا بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ غەزەپ بىلەن ئۆگ-
زىدىن يەرگە چۈشۈپتۇ. ئاكىسى چىن تۆمۈر باتۇر ئوۋغا
كېتىشىنىڭ ئالدىدا: «ناۋادا بېشىڭغا كۈن چۈشسە، بۇ قۇش-
نى قويۇۋەتكىن، مەن قەيەردە بولسام، شۇ يەرگە خەۋەر
يەتكۈزۈپ بارىدۇ» دەپ تاپىلاپ، ئالغۇر بۈركۈتنى قويۇپ
كەتكەنىكەن. مەختۇمسۇلا چۈمۈلىدەك قورشاپ كېلىۋاتقان
لەشكەرلەرنى كۆرۈپ قۇشنى قويۇۋېتىپتۇ، ئۆزى قىلىچىنى
قولىغا ئېلىپ، بۇلاڭچىلار بىلەن ئۇرۇشۇپتۇ، ئۇلارنىڭ
نۇرغۇن لەشكىرىنى يوقىتىپتۇ. ئاڭغىچە چىن تۆمۈر باتۇر
خەۋەر تېپىپ يېتىپ كەپتۇ. ئۇ مىسران قىلىچىنى ئوينى-
تىپ، بىر ئۆزى نەچچە مىڭ لەشكەر بىلەن قاتتىق ئېلى-

شىپتۇ. تەك كېلەلمىگەن لەشكەرلەر ئۆلەر - تىرىلىشىگە باقماي قېچىشقا باشلاپتۇ. ئوزمۇخ قېچىپ كېتىۋاتقان لەشكەرلىرىگە:

— سىلەر ئىككى كىشىدىن شۇنچە قاچامسىلەر؟ قاچ- ساڭلار مەندىن ياخشىلىق كۆرمەيسىلەر! — دەپ، پىتىراپ كەتكەن لەشكەرلىرىنى ئۆزى باشلاپ يەنە ئۇرۇش ئېچىپتۇ.

ئوزمۇخ چىن تۆمۈر باتۇرغا بىرقانچە ئون پالۋىنى بى- لەن بىراقلا ھۇجۇم قىپتۇ. نەيزە - قىلىچلارنىڭ بىر - بىرىگە ئۇرۇلۇشىدىن چاقماق چاققاندەك ئوتلار چاقناپتۇ. بىراق، ھەر ئىككى تەرەپ بىر - بىرىنى يېڭەلمەپتۇ. مەخ- تۇمسۇلا بۇ ھالنى كۆرۈپ ئەندىشىگە چۈشۈپتۇ. ئۇ: «ئا- كامغا زەخىم يەتمىگىدى، ئۇنىڭ مېيىپ بولغىنىدىن مېنىڭ يوق بولغىنىم ياخشى» دەپ ئويلاپ، ئاكىسىغا مۇنداق دەپتۇ:

— جېنىم ئاكا، دۈشمەنلەر سان - ساناقسىز ھەم رەھىمسىز، شۇڭا سىز جەڭدىن يېنىڭ، ئۆلسەم مەن ئۆلەي، سىز ئامان قېلىڭ!

شۇ چاغدا چىن تۆمۈر باتۇر مەختۇمسۇلاغا قاراپ:

— سىڭلىم، مېنىڭدىن ئەنسىرىمە. چىن تۆمۈر دەپ ئېتىم بار، ماڭا دۈشمەن ئالدىدا باش ئېگىش ئۆلۈم بىلەن تەڭ. سەن جانجىگەر سىڭلىمدىن ئايرىلالمايمەن، شۇڭا جەڭدىن يانمايمەن! — دەپ جەڭنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ.

ئوزمۇخنىڭ لەشكەرلىرى ئۆلۈپ تۈگەشكە ئاز قالغاندا،

ياردەمگە ئەۋەتىلگەن سانجۇ لەشكەرلىرى نەرە تارتىپ يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار قىلىچ ـ نەيزىلىرىنى يالىڭاچلاپتۇ، ئوقيالىـ ـرىنى چەنلەپتۇ، چىن تۆمۈر باتۇرغا قارا قاغىدەك يېـ ـپىشىپتۇ. ئوزمۇخ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ مەختۇمـ ـسۇلانى تۇتۇۋېلىپ، پۇت ـ قولىنى مەھكەم باغلاپ ئېلىپ قېچىپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر قەھر ـ غەزەپكە تولۇپ، يەتتە كېچە ـ كۈندۈز ئېلىشىپ ھەممە بۇلاڭچىنىڭ كالـ ـلىسىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ، كېيىن قارىغۇدەك بولسا، مەختۇمسۇلا ھېچ يەردە كۆرۈنمەپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر تېـ ـخىمۇ غەزەپلىنىپ، ئارغىماق ئېتىغا مىنىپ، مەختۇمسۇلانى ئىزدەپ دەشت ـ چۆللەرنى كېزىپتۇ، ئىزدە ـ ئىزدە ئاـ ـخىر ئىلى دەرياسىنى كېچىپ ئۆتۈپ، تېكەس تېغىنىڭ كۆكتۆپە دېگەن يېرىگە كەپتۇ. كىشىلەر داڭقى داستان بۇ باتۇرنى ناھايىتى خۇشال قارشى ئاپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر ئۇ يەرگە جايلىشىپ قاپتۇ، چارۋىچىلىق قىلىپ يۈرۈپ تېزلا باي بوپتۇ، شۇنداقتىمۇ بۇ مال ـ دۇنيا ئۇنىڭ كۆـ ـزىگە زادى كۆرۈنمەپتۇ، پۈتۈن ئوي ـ خىيالى سىڭلىسى مەختۇمسۇلادىلا قاپتۇ، كۆزى كېچە ـ كۈندۈز ياشتىن قۇـ ـرۇماپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر تولا يىغلاپ يۈرۈپ، ئاخىر ئىككى كۆزى قارىغۇ بولۇپ قاپتۇ.

ئەمدى گەپنى مەختۇمسۇلادىن ئاڭلايلى:

ئوزمۇخ ساھىبجامال مەختۇمسۇلانى قولغا چۈشۈرگەنـ ـدىن كېيىن ئوردىسىغا ئاپىرىپ، قىرىق كېچە ـ كۈندۈز

تۇي ئۆتكۈزۈپ، ئۇنى مەجبۇرىي خوتۇنلۇققا ئاپتۇ. ئاردىن نەچچە يىللار ئۆتۈپ، مەختۇمسۇلا بۇلاڭچىدىن ئىككى ئوغۇل تۇغۇپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئۇ يەنە كېچە - كۈندۈز ئاكىسىنى كۆرۈشنى خىيال قىلىپ، قانداقلا بولسۇن بۇلاڭچىلارنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى ئىزدەپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەختۇمسۇلا پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ، دەريا بويىغا بېرىپ سەيلە قىلىپ كېلىشكە ئىجازەت سوراپتۇ. پادىشاھ ئۆز كۆڭلىدە: «ھە، ئەمدى ئىككى باللىق بولغاچقا بىزگە رام بولدى» دەپ ئويلاپ رۇخسەت قىپتۇ. سانجۇ پادىشاھلىقىنىڭ بىر تۇلپارى بولۇپ، ئۇ تۇلپارغا پادىشاھنىڭ ئۆزىدىن باشقا كىشىنىڭ مىنىشى مەنئى قىلىنغانىكەن. مەختۇمسۇلا ئەنە شۇ تۇلپارغا مىنىپ، قىرىق كېنىزەك ھەم قىرىق نۆكەرنىڭ مۇھاپىزىتىدە دەريا بويىغا قاراپ يول ئاپتۇ. ئۇلار ئىلى دەرياسى بويىغا كېلىپ چۈشۈپتۇ. قاتار - قاتار چېدىر - بارگاھلارنى تىكىپ، ھەر خىل تائاملارنى پىشۇرۇپتۇ، سۈتتىن قىلىنغان شارابلارنى تۇلۇم - تۇلۇمى بىلەن تىكلەپ قويۇپتۇ. چوڭ زىياپەت باشلىنىپتۇ. مەختۇمسۇلا ئۆز قولى بىلەن ياغاچ ئاياقلارغا سۈت ھارىقىنى تولدۇرۇپ كېنىزەك، نۆكەرلەرگە بىر - بىرلەپ سۇنۇپ، بىردەمدە ھەممىسىنى مەست قىلدۇرۇپتۇ. مەختۇمسۇلا ئۇلارنىڭ مەستلىكىدىن پايدىلىنىپ چاققانلىق بىلەن تۇلپارغا مىنىپتۇ - دە، ئىلى دەرياسىنى كېچىپ ئۇ قاتقا ئۆتۈۋاپتۇ. پادىشاھ ئالدىدا بېشى كېتىش-

تىن قورققان نۆكەرلەر دەرھال ئارقىدىن قوغلاپ دەريا لې-
ۋىگە كەپتۇ، بىراق ھېچقايسىسىنىڭ ئېتى دەرياغا كىرەل-
مەپتۇ. ئەسلىدە پادىشاھنىڭ تۇلپارلىرى باشقا ھەرقانداق
جانىۋار بۇ دەريادىن ئۈزۈپ ئۆتەلمەيدىكەن. ئامالسىز قالغان
نۆكەرلەر مەختۇمسۇلاغا قاراپ:

— ھەي مەختۇمسۇلا ! ئىككى بالاڭنى يېتىم قىلماي
كەينىڭگە ياندىن ! — دەپتۇ. مەختۇمسۇلا:

— ئىككى ئوغلۇمنى ئېلىپ كەلسەڭلار، كەينىمگە
يانىمەن ! — دەپتۇ.

نۆكەرلەر دەرھال پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپ ئىككى
ئوغلىنى ئېلىپ كەپتۇ. بۇ ئىككى ئوغۇلنىڭ چوڭىنىڭ
ئېتى ئاقار، كىچىكىنىڭ ئېتى چۆكەر ئىكەن. مەختۇمسۇلا
نۆكەرلەرگە قاراپ:

— چوڭ بالامنى دەرياغا تاشلاڭلار، ئۇنىڭ پىراقىغا
چىدىماي ئۇ ياققا ئۆتۈپ قالارمەن ! — دەپتۇ.

نۆكەرلەر ئاقارنى دەرياغا ئاققۇزۇپتۇ، بىراق مەختۇم-
سۇلا ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماپتۇ. نۆكەرلەر: «مەختۇمسۇلا كى-
چىك ئوغلىنى ئوبدان كۆرىدۇ، شۇنى دەرياغا تاشلىساق،
ئوغلىنى تۇتۇۋالىمەن دەپ دەرياغا چۈشەر» دېيىشىپ، چۆ-
كەرنى دەرياغا تاشلاپتۇ. بالا شۇ زامات سۇغا غەرق بوپتۇ.
مەختۇمسۇلاغا بۇ ناھايىتى ئېغىر كەپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ،
ئۇ سۆيۈملۈك ئاكىسى چىن تۆمۈر باتۇرنى تېپىش ئارزۇ-
سىدىن يانماپتۇ. ئۇ نۆكەرلەرگە قاراپ:

— ھەي ئىنساپسىز بۇلاڭچىلار ! سىلەرگە نەسلىم-
نىمۇ قالدۇرمىدىم، ئەمدى مۇرادىم ھاسىل بولدى ! —
دەپتۇ - دە، ئاتنى چاپتۇرۇپ كېتىپتۇ. بۇلاڭچىلار دەريادىن
ئۆتەلمەي ئامالسىز قايتىپتۇ.

مەختۇمسۇلا شۇ يۈرگىنىچە دەشتلەرنى كېزىپ،
تاغلاردىن ئېشىپ، بىر گۈزەل يايلاققا يېتىپ كەپتۇ. قارى-
غۇدەك بولسا، نۇرغۇن تۆگىلەر يايلاپ يۈرگۈدەك. مەختۇم-
سۇلا تۆگىچىلەردىن:

— بۇ كىمنىڭ تۆگىلىرى؟ — دەپ سوراپتۇ. تۆگى-
چىلەر:

— چىن تۆمۈر قارىغۇنىڭ تۆگىلىرى، — دەپ جاۋاب
بېرىپتۇ.

— ئۇ نېمە بولۇپ قارىغۇ بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ

مەختۇمسۇلا. تۆگىچىلەر:

— ئۇنىڭ بىر سىڭلىسىنى بۆلاڭچىلار بۇلاپ كەتكەندىكەن، شۇنىڭ دەردىدە تولا يىغلاپ قارىغۇ بولۇپ قالدى، — دەپتۇ. مەختۇمسۇلا يەنە:

— ھازىر ئۇ قەيەردە؟ — دەپ سوراپتۇ. تۆگىچىلەر:

— قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلمەيمىز، — دەپتۇ.

مەختۇمسۇلا يەنە مېڭىپتۇ، بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن نۇرغۇن يىلقىلار ئۇچراپتۇ، يىلقىچىلاردىن سوراپتىكەن، ئۇلارمۇ شۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ، يەنە بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن نۇرغۇن كالا، قوي پادىلىرىنى كۆرۈپتۇ، قويچىلاردىن سوراپتىكەن، ئۇلارمۇ ئوخشاشلا جاۋاب بېرىپتۇ. ئاخىردا مەختۇمسۇلا ئەڭ چەتتە موزاي بېقىۋاتقان بىر پادىچى بالىدىن:

— جېنىم ئۇكام، چىن تۆمۈر باتۇر ھازىر قەيەردە ؟ ئېيتىپ بەرسەڭ، — دەپ يېلىنىپ سوراپتۇ. پادىچى بالا تەسلىكتە:

— چىن تۆمۈر قارىغۇ ھازىر ئالتۇن ئارىشاڭ دېگەن يەردە، — دەپتۇ. مەختۇمسۇلا ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ:

— مەن چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ سىڭلىسى بولىمەن، مېنى ئاكامنىڭ قېشىغا باشلاپ بارساڭ، — دەپتۇ. پادىچى بالا:

— پادىدىن ئايرىلالمايمەن، موزايلار يىتىپ كەتسە قانداق قىلىمەن؟ — دەپ ئۇنىماپتۇ. مەختۇمسۇلا:

— ئۇنداق بولسا پادىلىرىڭغا مەن قاراپ تۇراي. قو-
لۇڭغا مۇنۇ ئالمىنى ئال، ئەگەر چىن تۆمۈر باتۇر سۆزۈڭ-
گە ئىشەنمىسە، ئالمىنى كۆزىگە سۈرتسەڭ، كۆزى ئېچىلى-
دۇ، — دەپ قولىغا بىر ئالمىنى بېرىپتۇ.

پادىچى بالا ئالمىنى ئېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇ بې-
رىپ چىن تۆمۈر باتۇرغا مەختۇمسۇلانىڭ خەۋىرىنى ئېيت-
قانىكەن، چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ ھېچ ئىشەنگۈسى كەلمەپتۇ.
شۇ ھامان پادىچى بالا:

ئالمۇتىيارنىڭ ئالمىسى،
مەختۇمسۇلانىڭ خالتىسى.
مەختۇمسۇلا بولمىسا،
قايدىن كېلۇر خالتىسى؟!

دەپ، ئالمىنى چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ كۆزىگە سۈركىگەنىد-
كەن، ئۇنىڭ كۆزلىرى شۇ زامات ئېچىلىپتۇ. چىن تۆمۈر
باتۇر پادىچى بالىغا چوڭ رەھمەتلەرنى ئېيتىپتۇ ھەم ئۇنىڭ
بىلەن بىللە مەختۇمسۇلانىڭ قېشىغا كەپتۇ. ئاكا - سىڭىل
قېرىنداشلار بىر - بىرىنى كۆرۈپ يىغلىشىپتۇ، ھال -
ئەھۋال سوراپ مۇڭدىشىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار
خۇشال - خۇرام، تىنچ ئۆمۈر كەچۈرۈپتۇ.

ئامەتلىك شاھزادە

ئۇزۇن زامانلار ئىلگىرى بىر شەھەردە سەلتەنەتلىك بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. پادىشاھنىڭ ئۈچ خانىشى بولسىمۇ پەرزەنت كۆرمەپتۇ. پادىشاھ پەرزەنت ئوتىدا قوقاستەك پۇچىلىنىپتۇ. پادىشاھنىڭ ئاھى ئاللاغا يېتىپ، كىچىك خانىشى ھامىلدار بوپتۇ. پادىشاھ بۇنىڭدىن چەكسىز سۆيۈنۈپ، كىچىك خانىشىنى ئىززەتلەپ، ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئاپتۇ. بۇنىڭغا چوڭ خانىشلىرىنىڭ ئىچى ئاداپتۇ.

كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ، كىچىك خانىشىنىڭ ئاي - كۈنى توشۇپ كۆزى يورۇشقا ساناقلىقلا كۈنلىرى قاپتۇ. شۇ كۈنلەردە پادىشاھنىڭ شىكار خۇمارى تۇتۇپ شىكارغا كېتىپتۇ. پادىشاھ شىكارغا كېتىپ ئۆتىنچى كۈنى كىچىك خانىشىنىڭ مىجەزى ئۆزگىرىپ، يەڭگىشىنىڭ ئالامەتلىرى كۆرۈنۈپتۇ. ئىككى چوڭ خانىش كىچىك خانىش يەڭگەندە بوۋاقلارنى كۈچۈككە ئالماشتۇرۇۋېتىشنى مەسلىھەتلىشىپتۇ. كىچىك خانىش قوشكېزەك تۇغۇپتۇ، تۇغۇتتا ھوشىدىن كېتىپتۇ. ئىككى خانىش كىچىك خانىشىنىڭ ئىككى

22

بالىسنى ئىككى كۆچۆككە ئالماشتۇرۇپ قويۇپتۇ. بىر جا-دۇگەر ئايالغا بالىلارنى ئەسكى چاپانغا ئورىتىپ، شەھەر سىرتىدىكى چۆل ـ جەزىرىگە تاشلاتقۇزۇۋېتىپتۇ. ھەپتە توشۇپ پادىشاھ شىكاردىن قايتىپ كەلگەندە، چوڭ خانىش-لىرى پادىشاھنىڭ ئالدىغا چىقىپ كىچىك خانىش ئۇستى-دىن شىكايەت قىپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنىڭ شىكايىتىگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي ئوردىغا كىرسە خانىش بىھوش ياتقان، ئىككى كۆچۈك ئۇنى ئېمىۋاتقانىكەن. پادىشاھ بۇنى كۆرۈپ خانىشنى زىندانغا تاشلاشنى بۇيرۇپتۇ.

بۇ پادىشاھقا قوشنا شەھەردە بىر پادىشاھ بار ئىكەن، ئۇ پادىشاھمۇ شىكارغا خۇمار ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ شىكار-غا چىقىپتۇ، ئۇزۇن ئۆتمەي ئالدىغا بىر چىشى بۆرە ئۇچراپتۇ. پادىشاھ ئوقياسى بىلەن بۆرىنى چەنلىگەنىكەن، بۆرە بىر توپ يۇلغۇننىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كېتىپتۇ. پادى-شاھ بۆرىنىڭ كەينىدىن ئىز بېسىپ قوغلاپتۇ. پادىشاھ كېلىپ قارىسا بۆرە يوق، يۇلغۇن تۈۋىدە بىر زاكىدا يېڭى تۇغۇلغان بىر قىز، بىر ئوغۇل ياتقۇدەك. پادىشاھ بالىلارنى ئېلىپ شىكاردىن قايتىپتۇ.

پادىشاھ بالىلارنى ئوردىسىغا ئېلىپ بېرىپ، ئوغۇلغا «غېرىب»، قىزغا «سەرۋەر» دەپ ئىسىم قويۇپتۇ. ئايلار، يىللار ئۆتۈپتۇ. غېرىب بىلەن سەرۋەر قۇرامىغا يېتىپتۇ. غېرىب ئەقىللىق يىگىت بوپتۇ، سەرۋەر ھۆسن ـ جامالدا تەڭداشسىز قىز بوپتۇ.

پادىشاھنىڭ بىر قىزى بار ئىكەن. مەلىكە بويىغا يېتىپ، غېرىبقا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ، غېرىبمۇ مەلىكىگە ئاشىق ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ، پادىشاھ مەلىكىسى بىلەن غېرىبنىڭ كۆڭۈل سىرىنى سېزىپ قاپتۇ. پادىشاھ كۆڭلىدە غېرىبنىڭ تېگى - تەكتى ئېنىق ئەمەس، قىزىمنى بەرسەم قانداق بولار؟ دەپ ئويلاپ ۋەزىرگە مەسلىھەت ساپتۇ. ۋەزىر:

— ئەي پادىشاھئالەم، غېرىبنى ئادەم بالىسى بەجا كەلتۈرەلمەيدىغان بىر ئىشقا بۇيرۇيلى، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. پادىشاھ بۇ مەسلىھەتنى قوبۇل كۆرۈپتۇ.

پادىشاھ غېرىبنى ئالدىغا چاقىرىپ:

— ئەي غېرىب، مەن سېنى بېقىپ قاتارغا قوشتۇم. سەن مەلىكەمگە ئاشىق ئىكەنسەن، ۋىسالغا يېتەي دېسەڭ

شەرتىم بار، شۇنى ئورۇندىشىڭ شەرت، — دەپتۇ.
— نېمە شەرت بولسا باش ئۈستىگە ئورۇندايمەن، — دەپتۇ غېرىب.
— بىزدىن يىراق بىر شەھەردە بىر مۇزدۇز بار ئە-كەن، ئۇ مۇزدۇزلۇق قىلغاندا، بىگىزنى ئاياغقا سانجىغاندا يىغلايدىكەن، يىپنى تارتقاندا قاقاقلاپ كۈلىدىكەن، شۇنىڭ سىرىنى بىلىپ كەل، — دەپتۇ پادىشاھ.
غېرىب بىر يىللىق مۆھلەت سوراپتۇ. ئۇ يول تەييار-لىقىنى پۈتتۈرۈپ سەپەرگە چىقىپتۇ. غېرىب كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ بىر شەھەرگە يېتىپ بېرىپتۇ. يەتتە كۈن ئىزدىگەن بولسىمۇ، بىر يىغلاپ ـ بىر كۈلىدىغان مۇزدۇزنى بۇ شەھەردىن تاپالماپتۇ. كەچ كىرگەندە بىر ئىشىكنى قې-قىپتۇ. ئۆي ئىچىدىن ئاجىز بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. غېرىب ئۆيگە كىرىپ قارىسا، بىر بوۋاي ئىمجان ھالەتتە ياتقان-كەن. بوۋاي غېرىبنى كۆرۈپ ئۇسسۇزلۇق بېرىشنى ئىشا-رەت قىپتۇ. غېرىب بوۋاينىڭ ئاغزىغا سۇ تېمىتىپتۇ. بوۋاي:
— ئوغلۇم، سېنى خۇدا ئەۋەتتى. سەن مېنى ئۇ دۇن-ياغا ئۇزىتىپ قوي، بۇنىڭ بەدىلىگە مەن ساڭا خاسىيەتلىك بىر ئەڭگۈشتەر بېرىمەن، موھتاج بولساڭ، بۇ ئەڭگۈشتەر سېنىڭ ھاجىتىڭدىن چىقىدۇ، — دەپتۇ.
بوۋاي ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۇ ئالەمگە سەپەر قىپتۇ. غېرىب بوۋاينى ئۇ ئالەمگە ئۇزىتىپتۇ، لېكىن ئەڭگۈشتەر-

نىڭ ئەپسۇننى بوۋاي ئېيتىپ بەرمىگەچكە، ئەگگۈشتەر ئۇنىڭ موھتاجلىقىدىن چىقالماپتۇ. غېرىب باشقا شەھەرگە بېرىشنى مەقسەت قىلىپ شەھەردىن چىقىشىغا، بىر توپ قاراقچىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قاپتۇ. قاراقچىلار غېرىبنىڭ قولىدىكى ئەگگۈشتەرنى تارتىۋاپتۇ. قاراقچىلارنىڭ سەردارى ئەگگۈشتەرنى ئېلىپ:

— مەن ئۆمرۈمدە ئېرىشمەكچى بولغان ئەگگۈشتەرگە ئىگە بولدۇم، ئەي خىسلەتلىك ئەگگۈشتەر، بۇ يېتىمچىنى موزدۇز بار شەھەرگە تاشلىۋەت، — دەپ ۋارقىراپتۇ.

غېرىبنىڭ قۇلىقىغا دەھشەتلىك چاقماق چېقىلغاندەك ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. غېرىب كۆزىنى چىڭ يۇمۇپتۇ. بىر چاغدا ئۇنىڭ قۇلىقىغا يىغا ئاۋازى كىرىپتۇ. ئۇ، نېمە ئالامەت بولغاندۇ، دەپ كۆزىنى ئاچسا، ئۆزىنى باشقا بىر شەھەردە كۆرۈپتۇ، ئۆزى بىر موزدۇزنىڭ ئالدىدا تۇرغۇدەك. موزدۇز چەمگە بىگىز سانجىپ يىغلايدىكەن، يىپىنى تارتىپ قاقاقلاپ كۈلىدىكەن. غېرىب موزدۇزغا سالام بېرىپ:

— بىر يىغلاپ، بىر كۈلۈشلىرىڭىزنىڭ سەۋەبى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ. موزدۇز غېرىبنىڭ ئۇستىۋېشىغا قاراپ:

— ئەي بالام، بۇ ئىشنى سەن سورىما، مەن ئېيتماي، — دەپتۇ.

غېرىب يېلىنىپتۇ، يالۋۇرۇپتۇ. موزدۇز پەرۋا قىلماپتۇ. ئاخىر غېرىب مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. موزدۇز غېرىب-

نىڭ مەقسىتىنى بىلگەندىن كېيىن:
— ئەي ئوغلۇم، سەن بىر ھاجەتمەن ئىكەنسەن، شۇنداقتىمۇ سەن مېنىڭ دەردىمگە يەتكىن، ئاندىن ساڭا سىرىمنى ئېيتىپ بېرەي. بۇ شەھەردىن تۆت كۈنلۈك يىراقتا بىر شەھەر بار، شۇ شەھەردە بىر مەزىن بار. ئۇ مەزىن ھەر كۈنى سەھەردە ئېگىز پەشتاقتا چىقىپ ئەزان ئېيتىدۇ. ئەزاننى ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن پەشتاقتىن ئۆزىنى يەرگە ئېتىپ بىھوش بولىدۇ، خېلى ياتقاندىن كېيىن ئەسلىگە كېلىدۇ. ئۇ بۇ ئىشنى ھەر كۈنى تەكرارلايدۇ. سەن مەزىننىڭ سىرىنى بىلىپ كەلسەڭ، سىرىمنى ساڭا ئېيتىپ بېرىمەن، — دەپتۇ.
غېرىب موزدۇز كۆرسەتكەن يول بويىچە مەزىن بار شەھەرگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ مەزىننى تېپىپتۇ.
ئەتىسى بامدات نامىزى ۋاقتىدا مەزىن ئېگىز پەشتاقتا چىقىپ ئەزان ئېيتىپتۇ. ئەزان ئېيتىپ بولۇپ ئۆزىنى يەرگە تاشلاپتۇ، خېلىدىن كېيىن ھوشىغا كەپتۇ. غېرىب مەزىننىڭ ئالدىغا بېرىپ:
— ئەي مەزىن، بۇنداق قىلىشلىرىڭىزنىڭ سەۋەبى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ. مەزىن غېرىبنىڭ ئۇستۇبېشىغا قاراپ:
— ئەي بالام، سەن سورىما، مەن ئېيتماي، — دەپتۇ.
غېرىب مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ.
— ئەي ئوغلۇم، سەن ھاجەتمەن ئىكەنسەن، شۇنداقتىمۇ سەن ئاۋۋال مېنىڭ ھاجىتىمدىن چىققىن، — دەپتۇ

مەزىن، ــ بۇ يەردىن يەتمىش كۇنلۇك يىراقتا بىر شە-
ھەر بار. شۇ شەھەرنىڭ چېتىدىكى قۇملۇقتا بىر ئاخۇنۇم
بار. ئۇ ھەر كۇنى بىر كالىنى ئۆلتۇرۇپ، ئۇنىڭ بېشىنى
بۆلەك، پۇتىنى بۆلەك، تېنىنى بۆلەك، ئۇستىخىنىنى بۆ-
لەك قىلىپ تاشلايدۇ، ئاندىن ئۇ يەنە كالىغا قاراپ قان-
زار يىغلاپ، دۇئا ئوقۇپ كالىنى قايتىدىن ئەسلىگە كەلتۇ-
رىدۇ. بۇ ئىشنى ھەر كۇنى تەكرارلايدۇ. سەن شۇ سىرنى
بىلىپ كەلسەڭ، سىرىمنى ساڭا ئېيتىپ بېرىمەن.

غېرىب ماقۇل بولۇپ، مەزىن بىلەن خوشلىشىپ، ئا-
خۇنۇمنى ئىزدەپ يولغا چىقىپتۇ. يەتمىش كۇن يول يۇرۇپ
ئاخىر ئاخۇنۇمنى تېپىپتۇ. ئاخۇنۇمنىڭ ئۆيىدە قونۇپ، ئە-
تىسى مەزىن ئېيتقان ئەھۋالنى كۆرۇپتۇ. ئاخۇنۇم كالىنى
ئەسلىگە كەلتۇرۇپ بولغاندا، غېرىب ئاخۇنۇمدىن بۇنىڭ
سەۋەبىنى سوراپتۇ. ئاخۇنۇم غېرىبنىڭ ئۇستۋېشىغا قاراپ:

ــ ئەي بالام، سەن سورىما، مەن ئېيتماي، ــ دەپتۇ.
غېرىب مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ.

ــ ئەي ئوغلۇم، بۇ سىرنى بىلمىگۇچە نىيىتىڭدىن
يانمايدىغان ئوخشايسەن. ئۇنداق بولسا، سەن مېنىڭ ھاجە-
تىمدىن چىققىن، ــ دەپتۇ ئاخۇنۇم، ــ مۇشۇ يەردىن
قىرىق توققۇز كۇن يول يۇرسەڭ، بىر چىنار تۇۋىگە بارىد-
سەن. چىنارنىڭ ئوڭ تەرىپىنى سىلىساڭ، بىر ئىشىك
ئېچىلىدۇ. ئىشىكتىن كىرىپ مېڭىۋەرسەڭ، بىر يەرگە
بېرىپ توسۇلىسەن. شۇ يەردىكى تامنى باسساڭ، يەنە بىر

ئىشىك ئېچىلىدۇ. ئىشىكتىن كىرىپ بىر تۇلپارنى كۆرد-
سەن. شۇ تۇلپارنى مىنەلىسەڭ، ئۇ سېنى ئۇچۇرۇپ بىر
باغقا ئېلىپ بارىدۇ. شۇ باغدا بىر پەرىزات بار. شۇ پە-
رىزاتنى ئاتىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ مۇشۇ يەرگە كەلسەڭ، ئۆز
سىرىمنى ئېيتىپ بېرىمەن.

غېرىب يولنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇ نۇرغۇن جەبىر-
جاپالارنى چېكىپ قىرىق توققۇز كۈندە ئاخۇنۇم ئېيتقان
چىنارنىڭ تۈۋىگە يېتىپ بېرىپتۇ. چىنار تۈۋىدە ئارام ئې-
لىپ ئۇخلاپ قېلىپ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە ئاپئاق سا-
قال، نۇرانە چىراي بىر بوۋاينى كۆرۈپتۇ. غېرىب بوۋايغا
سالام بېرىپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭ سالىمىنى قوبۇل قىلىپ:

— ئەي ئوغلۇم، سەپىرىڭ قايان؟ — دەپ سوراپتۇ.
غېرىب ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— ئەي ئوغلۇم، خەتەرلىك يولغا قەدەم بېسىپسەن.
تۇلپارنى مىنگەندە تىزگىنىنى ھەرگىز تارتما. تىزگىنىنى
تارتىپ قويساڭ ھالاك بولىسەن. غەپلەت ئۇيقۇڭنى ئاچ، بۇ
دېۋىلەر ماكانى، — دەپتۇ بوۋاي. غېرىب چۆچۈپ ئويغى-
نىپتۇ. ئۇ چىنارنىڭ ئوڭ تەرىپىنى باسقانىكەن، بىر ئى-
شىك ئېچىلىپتۇ. ئۇ شۇ ئىشىكتىن كىرىپ يەنە بىر ئى-
شىكنىمۇ ئېچىپ كىرىپ تۇلپارنى كۆرۈپتۇ. غېرىب تۇل-
پارغا مىنىپتۇ، تۇلپار شۇ ھامان بىر كىشنەپ ئۇچۇپتۇ.
كەينىدىن دېۋە قوغلاپتۇ. غېرىب تۇلپارنىڭ بويىنىدىكى
ئوقيانى ئېلىپ دېۋىنىڭ سىڭار كۆزىنى چەنلەپ ئېتىپتۇ.

ئوق دەل جايىغا تېگىپتۇ، دىۋە ئۆلۈپتۇ. شۇ هامان قارا بوران كۆتۈرۈلۈپ، جاهاننى قاراڭغۇلۇق بېسىپتۇ. غېرىب تۇلپارنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىپ، ئېگەرگە چىڭ يېپىشىۋاپتۇ. بوران توختىغاندا، غېرىب يەر هەيدەۋاتقان بىر بوۋاينىڭ يېنىغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ بوۋايغا سالام بېرىپ، بۇ يەرنى سوراپتۇ. بوۋاي غېرىبنىڭ سالىمىنى قوبۇل قىلىپ:

— بالام، ئاۋازىڭنى بوش قىل، بۇ يەر دىۋىلەرنىڭ ماكانى. دىۋىلەر ئاڭلاپ قالسا، مەن تۇرماق، كالىلارمۇ ئامان قالمايدۇ، شۇڭا كالىلارنىمۇ هوش - پوش دېمەي جىممىدە هەيدەۋاتىمەن، — دەپتۇ. غېرىب:

— ئەي بوۋا، سىلىنىڭ قوشلىرىنى مەن هەيدەپ تۇراي، سىلى بازارغا بېرىپ نان، قېتىق ئەكەلسىلە، — دەپ بوۋايغا ئون تىللا بېرىپ بازارغا يولغا ساپتۇ.

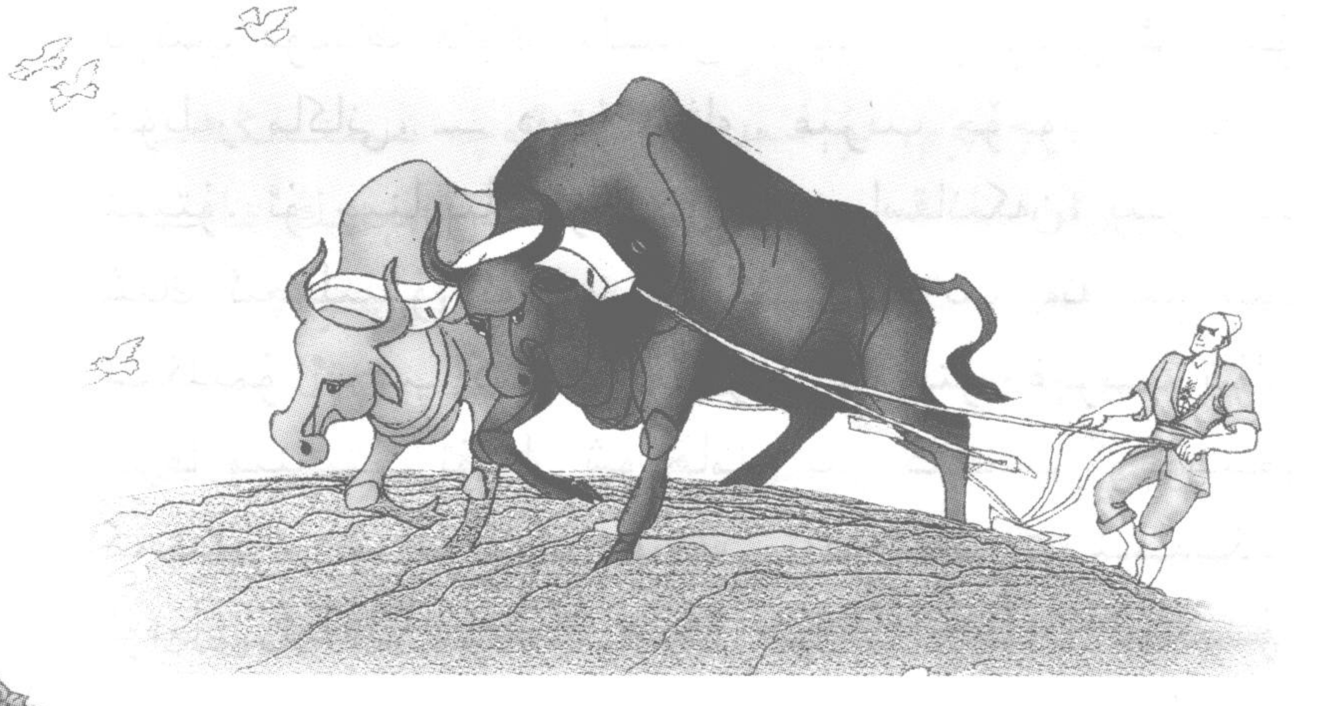

بوۋاي بازارغا كېتىپتۇ. غېرىب بوۋاينىڭ ئورنىدا قوش ھەيدەپتۇ. كالىلار ئېتىزنى ئۈچ ئايلىنىپ يېتىۋاپتۇ. غې-رىب كالىلارنى قامچىلاپتۇ، كالىلار كۆچەپ تۇرۇپ بىر تارتىپتىكەن، شۇ ھامان «قاراس» قىلغان ئاۋاز چىقىپ، يەر - جاھاننى ئىس - تۈتەك قاپلاپ كېتىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن شامال چىقىپ، ئىس - تۈتەكنى بىر تەرەپكە سۈ-رۈپ كېتىپتۇ. غېرىب كۆرۈپتۇكى، ئېتىزلىقتا ئادەم پات-قۇدەك بىر كامار تۇرغۇدەك. ئۇ تەۋەككە چۈشۈپ قارىسا، بۇ يەردە قىرىق بىر ھۇجرا بار ئىكەن. ئۇ ھۇجرىلارغا بىر - بىرلەپ قاراپ يىگىرمە بىرىنچى ھۇجرىنىڭ ئىشىكى ئال-دىغا كەلسە، ئىشىككە خەت يېزىقلىق تۇرغۇدەك. خەتتە: «بۇ تىلسىم غېرىب ئىسىملىك شاھزادىنىڭ نامىدا پۈتۈل-گەن. غېرىب بۇ تىلسىماتتىكى ساندۇقنى ئېچىپ، ئۇنىڭ-دىكى ئەڭگۈشتەر ئۈزۈكنى ئېلىپ، ئۇنى سول قولىنىڭ ئوتتۇرا بارمىقىغا سېلىپ، مەلىكىنىڭ ئەمرى دەپ ئەمر قىلسا، مۇرادى ھاسىل بولغاي. يەر ئاستىدىكى بارلىق دى-ۋىلەر ئۇنىڭ قولىغا ئايلانغاي» دەپ يېزىلغانىكەن. غېرىب ساندۇقنى ئېچىپ، ئەڭگۈشتەر ئۈزۈكنى ئېلىپ سول قو-لىنىڭ ئوتتۇرا بارمىقىغا سېلىپ: «مەلىكىنىڭ ئەمرى» دەپ ئەمر قىلغانىكەن، غاردىكى ئالتۇن - كۈمۈش، ئۈنچە - مەرۋايىت، تىللا - جاۋاھىرلار ئەسلىگە كەپتۇ. ئۆزى بىر غېرىچ، ساقىلى ئۈچ غېرىچ دىۋىلەر غېرىبنىڭ ئايىغى ئاستىغا باش قويۇپ:

— نېمە خىزمەتلىرى بار؟ — دەپتۇ.

غېرىب دېۋىلەرگە غار ئىچىدىكى مال - دۇنيانى تاشـ-قىرىغا ئاچىقىشنى ئەمر قىپتۇ. دېۋىلەر ھەش - پەش دې-گۈچە مال - دۇنيانىڭ ھەممىسىنى تاشقىرىغا ئاچىقىپتۇ، نەچچە يۈز تۆگىنى تەييارلاپ، مال - دۇنيانى ئارتىپ تەخلەپ قويۇپ:

— يەنە نېمە خىزمەتلىرى بار؟ — دەپتۇ.

— ئەمدى تاماق تەييارلاڭلار، — دەپ ئەمر قىپتۇ غېرىب.

شۇ ھامان تاۋاق - تاۋاقتا تۈرلۈك - تۈمەن تائاملار ھا-زىر بوپتۇ. غېرىب بۇ تائاملارنى ھۇزۇرلىنىپ يەۋاتقاندا بوۋاي يېتىپ كەپتۇ. بوۋاي بۇ كارامەتلەرنى كۆرۈپ:

— ئەي بالام، نېمە كارامەت بۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. غېرىب بوۋايغا:

— مەن ئەسلىدە بىر سودىگەر ئىدىم، كارۋانلىرىم كەينىمدە كېلىۋاتقانىدى، ھازىر يېتىپ كەلدى، — دەپتۇ.

غېرىب بىر تۆگىدىكى مال - دۇنيانى بوۋايغا قالدۇرۇپ يولىغا راۋان بوپتۇ.

غېرىب بارلىق مال - دۇنيانى ئېلىپ، دېۋىلەرگە ناغرا - سۇنايلارنى چالدۇرۇپ مېڭىپتۇ. ئۇ ئۆزۈن يوللارنى بېسىپ ئاخۇنۇمنىڭ ئالدىغا يېتىپ بېرىپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى سۆزلەپ بېرىپ:

— ئەي ئاخۇنۇم، ئەمدى كالىنىڭ سىرىنى سۆزلەپ

بېرىلىڭ، ــ دەپتۇ. ئاخۇنۇم بىر ئۇھ تارتىۋېتىپ:

ــ ئەي ئوغلۇم، كىشىنىڭ رىزقى كىشىگە سىڭمەيدى-كەن، ئاللا ھەممە بەندىسىنى ئۆز مەئىشىتى، رىزقى بىلەن ياراتقانىكەن. مەن ئەسلىي ئاخۇن ئەمەس، بىر سېھىرگەر. مەن كىتاب ئېچىپ سېنىڭ نامىڭدا پۈتۈلگەن بىر تىل-سىمنىڭ بارلىقىنى كۆردۇم. ئۇ تىلسىمنى ساڭا ئاچقۇزۇپ ئەگەشتۈرگە ئېرىشمەكچى بولدۇم. شۇ مەقسەت بىلەن سېنى بۇ يەرگە ئالداپ ئەكەلدىم. سەن كۆرگەن كالا راست كالا ئەمەس، ياغاچ كالا. سەن كۆرگەن بىر يىغلاپ، بىر كۈلىدىغان موزدۇز، پەشتاقتىن ئۆزىنى ئېتىپ بىھوش بو-لىدىغان مەزىن مېنىڭ شاگىرتلىرىم، ــ دەپ ئۆز سىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

غېرىب ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ:

ــ بۇ تىلسىم نېمە ئۇچۇن مېنىڭ نامىمدا پۈتۈلدى؟ ــ دەپ سوراپتۇ. سېھىرگەر:

ــ ئەي ئوغلۇم، سەن تېگى - تەكتىڭنى ئۇقمايسەن. سەن بىلەن سىڭلىڭ ئىككىڭلار ئەسلىدە پادىشاھنىڭ كى-چىك خانىشىدىن تۇغۇلغان قوشكېزەك باللار. پادىشاھنىڭ چوڭ خانىشلىرى تۇغماس بولغانلىقى ئۈچۈن، كىچىك خانىشقا ھەسەت قىلىپ سىلەرنى چۆلگە تاشلاتقۇزۇۋەتكەن. سېنىڭ مانا مۇشۇ تېگى - تەكتىڭنى ساڭا بىلدۈرۈش ئۈ-چۈن بۇ تىلسىم پۈتۈلگەن، ــ دەپ پۈتۈن ئىشلارنى سۆز-لەپ بېرىپتۇ.

غېرىب سېھىرگەرگە بىر تۆگە مال ـ دۇنيا بېرىپ خوشلىشىپ مېڭىپتۇ. كۆپ يوللارنى بېسىپ مەزىننىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. غېرىب بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىپ، مەزىننىڭ سىرىنى سوراپتۇ. مەزىن:

— مەن سېھىرگەرنىڭ شاگىرتى، ئۇ مېنى سېھىرلەپ قويغان. مەن ئەزاننى ئېيتىپ بولسام، غايىبتىن بىر قول كېلىپ گېلىمنى بوغىدۇ. مەن شۇ چاغدىلا بىھوش بولۇپ پەشتاقتىن ئۇچۇپ چۈشىمەن. ئۆزۈمنى پەشتاقتىن ئېتىدىشىمنىڭ سەۋەبى شۇ. مەن ئىلگىرى بۇ سىرنى ساڭا ئاشكارىلاپ قويغان بولسام، ھېلىقى غايىب قول مېنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولاتتى، — دەپ ئۆز سىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

غېرىب مەزىنگە بىر تۆگىدىكى مال ـ دۇنيانى قالدۇرۇپ يولىغا راۋان بوپتۇ. ئۇ كۆپ يوللارنى بېسىپ موزدۇزنىڭ ئالدىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ موزدۇز بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكۈزگەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىپ موزدۇزنىڭ سىرىنى سوراپتۇ.

— مەن ئاشۇ سېھىرگەرنىڭ شاگىرتى. مېنىڭ بىر يىغلاپ، بىر كۈلۈشۈمدىكى سەۋەب، ئۇ مېنى سېھىرلەپ قويغان. ھەر نۆۋەت ئاياغنىڭ چەمىگە بىگىز سانجىغاندا، بىگىز يۈرىكىمگە سانجىلىدۇ، مەن شۇ ئازابقا چىدىماي يىغلايمەن. يىپنى تارتقاندا ئاغرىق تۈگەپ بىر قول مېنى غىدىقلايدۇ، شۇڭا قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىمەن، — دەپ ئۆز

سىرنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

غېرىب موزدۇزغىمۇ بىر تۆگىدىكى مال ـ دۇنيانى بېرىپ، ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. غېرىب كۆپ يوللارنى كەينىدە قالدۇرۇپ، ئۇ ئالەمگە ئۇزىتىپ قويغان بوۋاينىڭ توپراق بېشىغا كېلىپ دۇئا قىلىپ قايتماقچى بوپتۇ. شۇ چاغدا غايىبتىن:

«ئەي ئوغلۇم، مېنىڭ سەۋەنلىكىمدىن مەن بەرگەن ئامانەت يامان ئادەملەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى. شۇ سەۋەنلىكىمدىن مەن گۆرۈمدە تىنچ ياتالمايۋاتىمەن. سەن ئاشۇ ئامانەتنى ئۆز قولۇڭغا قايتۇرۇۋېلىپ، مېنى خاتىرجەم قىلغىن» دېگەن ئاۋاز چىقىپتۇ.

غېرىب دېۋىلەرگە: «بۇ شەھەردە بىر توپ قاراقچى بار، تۇتۇپ كېلىڭلار !» دەپ ئەمر قىپتۇ. دېۋىلەر قۇيۇنتاز قايىنىتىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. ھەش ـ پەش دېگۈچە قىرىق بىر قاراقچىنى تۇتۇپ كەپتۇ. غېرىب قاراقچىلاردىن ئەڭگۈشتەر ئۈزۈكنى تارتىۋاپتۇ ۋە دېۋىلەرگە قاراقچىلارنى ئىنسان ئاياغ باسمايدىغان جەزىرىگە ئاپىرىپ تاشلاشنى ئەمر قىپتۇ.

غېرىب بوۋاينىڭ روھىغا دۇئا قىلىپ يولىغا راۋان بوپتۇ. ئۇ بىر يىل مۆھلەت توشىدىغانغا بىر كۈن قالغاندا داغدۇغا بىلەن شەھەرگە كىرىپ كەپتۇ. شەھەر ئەھلى ھەيران قاپتۇ. پادىشاھ غېرىبنى ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋاپتۇ. غېرىب پۈتكۈل كەچۈرمىشلىرىنى پادىشاھقا سۆزلەپ بې-

ـرىپتۇ. پادىشاھ قايىل بوپتۇ ۋە قىزىنى غېرىبقا بېرىشكە رازىلىق بېرىپ، قىرىق بىر كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ ئەل ـ يۇرتقا داستىخان ساپتۇ. غېرىب ۋىسال شادلىقىغا چۆمۈپتۇ. ئاشۇ كۈنلەردە غېرىب ئۆزىنىڭ تېگى ـ تەكتىنى پادىشاھقا ئېيتىپ بېرىپ، ئۆز ئاتىسىنىڭ شەھىرىگە بېرىشقا رۇخسەت سوراپتۇ. پادىشاھ ئىجازەت بېرىپتۇ. غېرىب سىڭلىسىنى ئېلىپ ئاتىسىنىڭ شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

ئۇلار يەتتە كېچە ـ كۈندۈز توختىماي يول يۈرۈپ ئاتىسىنىڭ شەھىرىگە يېتىپ بېرىپ، شاھ ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ ۋە ئۆتكەن ئىشلارنى شاھ ئاتىسىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. پادىشاھ ئەمر قىلىپ، زىنداندىكى كىچىك خانىشنى ئاچىقىپتۇ. خانىش غېرىب بىلەن سەرۋەرنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئىككى كۆكسىدىن ئاپئاق سۈت ئېتىلىپ چىقىپتۇ. پادىشاھ ھەسەتخور خانىشلىرىنى ئايغىر كۆرمىگەن بايتالنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ، بايتال كۆرمىگەن ئايغىرنى قويۇپ بېرىپ جازالاشقا بۇيرۇپتۇ.

پادىشاھ تەختىنى غېرىبقا ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. غېرىب خوتۇنىنى ئەكەلدۈرۈپتۇ. غېرىبنىڭ قېيناتىسىمۇ ئۆز شەھرىنى غېرىبقا ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. غېرىب بۇ ئىككى شەھەرنى بىرلەشتۈرۈپ ئادىللىق بىلەن يۇرت سوراپ، قالغان ئۆمرىنى خۇشال ـ خۇرام ئۆتكۈزۈپتۇ.

مەستان كەمپىر

قەدىمكى زاماندا بىر پادىشاھ بولغانىكەن، ئۇنىڭ ئۈچ خوتۇنىنىڭ ھېچقايسىسى تۇغماس ئىكەن، شۇڭا ئۇ پادىشاھ بالىغا زار ئىكەن.

ئۇ ھەر جۇمە كۈنىدە ۋەزىرلىرى بىلەن ئوۋغا چىقىپ كۆڭلىنى ئېچىشنى ياخشى كۆرىدىكەن. لېكىن، ئوۋغا چىقىش ئۇنىڭ ئۈچۈن قانچىلىك كۆڭۈللۈك بولسا، ئوۋدىن قايتىش شۇنچىلىك كۆڭۈلسىز بولىدىكەن، چۈنكى ھەرقاچان ئوۋغا چىققاندا تاغ - تاشلار، يەلپۈنۈپ تۇرغان گىياھلار، شارقىراپ ئېقىپ تۇرغان تاغ سۇلىرى ۋە سايراپ تۇرغان تۈرلۈك قۇشلار ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاچسا، ئوۋدىن قايتقان ۋاقىتتا ۋەزىرلىرىنىڭ بالىلىرىنىڭ ئاتىلىرىنى «دادا، دادا» دەپ ئالدىلىرىغا چىقىپ چاقىرىشلىرى، پادىشاھنىڭ ئالدىغا «دادا !» دەپ چىققۇدەك بالىسىنىڭ بولمىغانلىقى ئۇنىڭ يۈرەك - باغرىنى ئېزىدىكەن. شۇنداق چاغلاردا ئۇ كۆڭلى يېرىم بولۇپ ئۆيىگە كىرىدىكەن - دە،

تاماقمۇ يېمەي، تالا - تۈزگىمۇ چىقماي يېتىۋالدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشاھ يەنە شۇنداق ئوۋدىن قايتقاندا، ۋەزىرلىرىنىڭ ئالدىغا «دادا، دادا» دەپ يۈگۈرۈشۈپ چىققان بالىلارنى كۆرۈپ، يۈرەك - باغرى كاۋاپ بولۇپ ئۆيگە كىرىپتۇ - دە، بىر ھەپتىگىچە ھېچ يەرگە چىقماي يېتىۋاپتۇ. بىر ھەپتىدىن كېيىن پادىشاھنى كۆرمىگەن دوست - يارەنلىرى: «پادىشاھئالەم بىرنەچچە كۈندىن بېرى كۆرۈنمەي قالدى، ئاغرىپ - تارتىپ قالدىمىكىن، ئۇنى يوقلاپ كېلەيلى» دەپ پادىشاھنىڭ ئۆيگە كەپ-

تۇ. قارىسا، پادىشاھ بىشىنى ساڭگىلىتىپ، ئىچكىنى تۇت-قىنىچە خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇرغان. دوست - يارەنلىرىنى كۆرگەن پادىشاھ بىشىنى كۆتۈرۈپ:

— كىلىڭلار، دوستلىرىم، كىلىڭلار ! — دەپ تۆرگە تەكلىپ قىپتۇ. دوستلار ئولتۇرۇپ تىنچ - ئامانلىق، ھال - ئەھۋال سورىشىپتۇ. پادىشاھنىڭ چىرايىدىن قانداقتۇر ھەسرەت ئوتىنى كۆرگەن دوستلىرىدىن بىرى:

— پادىشاھىئالەم، كەم دىدار بولۇپ قالدىلا، بىر ھەپ-تىدىن بىرى تالا - تۈزگە چىقماي قويدىلا، چىرايلىرىمۇ ھەسرەتلىك كۆرۈنىدۇ، تاۋىلىرى قىچىپ قالدىمۇ نىمە؟ — دەپ سوراپتۇ.

پادىشاھ بىر ئۇھ تارتىپتۇ - دە، ئۆزىنى قايغۇ - ھەسرەتكە سالغان دەردىنى ئىيتىشقا باشلاپتۇ:

— ئەي دوستلىرىم، ئۆزۈم پادىشاھمەن، تالاي - تالاي ئەل - يۇرت قول ئاستىمدا، دۆلىتىم - بايلىقىم ھەددى - ھىسابسىز، ھەرنىمە قىلسام ئەركىم ئۆزۈمدە، بۇ تەرەپتىن ئارمىنىم يوق. لىكىن، پەرزەنتسىزلىك مىنى ھەسرەتكە سالدى، يۈرەك - باغرىمنى كاۋاپ قىلدى.

— توغرا ئىيتتىلا، پادىشاھىئالەم، پەرزەنت دىگەن ئاتا - ئانىنىڭ تۇگىمەس - پۈتمەس بەخت - دۆلىتى، پەرزەنتسىز ھاياتنىڭ لەززىتىمۇ، ھۇزۇرىمۇ يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن شۇنچە ئەل - يۇرتنى سوراپ تۇرغان، خۇسۇسەن، سىلدەك بىر پادىشاھنىڭ پەرزەنت كۆرۈشى شەرت، —

دەپتۇ دوستلىرىدىن يەنە بىرى.

— مەنمۇ ئەنە شۇ توغرىدا ئويلايمەنۇ، لېكىن ئۇنىڭ تۈۋگە يېتەلمەيۋاتىمەن. بۇ توغرىدا دوست - يارەنلىرىم قانداق مەسلىھەت بېرىدىكىن؟ — دەپتۇ پادىشاھ دوستلىرىغا مۇراجىئەت قىلىپ.

— ئۇنداق بولسا، پادىشاھئالەم، بىزنىڭ سىلىگە بېرىدىغان مەسلىھەتىمىز شۇكى، سىلى يەنە خوتۇن ئېلىشلىرى كېرەك. ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن ئارزۇ - ئارمانلىرى ھەل بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس، — دەپتۇ ئۇچىنچىسى.

پادىشاھنىڭ دوستلىرى بۇ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆرۈپ، ئۇنىڭ مەقسەتكە يېتىشى ئۇچۇن دۇئا قىلىپ قايتىشىپتۇ.

پادىشاھ شۇ كۈندىن باشلاپ شەھەر قىزلىرىنى سۈرۈشتۈرۈپ، ئۆزىگە لايىق تاللاشقا باشلاپتۇ. بۇ شەھەردە كۆپ باللىق بىر كەمبەغەل كىشىنىڭ ئايجامال دېگەن چىرايلىق بىر قىزى بار ئىكەن، پادىشاھ ئەنە شۇ قىزنى ماقۇل كۆرۈپتۇ.

پادىشاھ لەشكەر باشلىقلىرىدىن بىرىنى چاقىرىپ، شۇ قىزنى ئەكېلىشكە بۇيرۇپتۇ. لېكىن، پادىشاھنىڭ يېنىدا تۇرغان دوستلىرى:

— ئەي پادىشاھئالەم، قول ئاستىلىرىدىكى پۇقرالار ئىچىدىن كۆڭۈللىرىگە ياققان ھەرقانداق قىزنى خالىغان ۋاقىتتا ئۆز ھوزۇرلىرىغا ئالالايدىلا. ئەمما، كۆڭۈللىرىدىكى

ئارزۇ - ئارمانغا يېتىش ئۈچۈن بۇ ئىشنى پەرمان بىلەن ئەمەس، بەلكى خەلقنىڭ رەسىم - يوسۇنى بويىچە ئەلچى ئارقىلىق قىلسىلا بولارمىكىن، — دەپ مەسلىھەت بېرىپ-تۇ. شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ قىزنىڭ ئاتا - ئانىسىغا ئەلچى ئەۋەتىپ ماقۇل قىپتۇ، توي كۈنىنى بەلگىلەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، پادىشاھ ئۆزىگە قاراشلىق بارلىق يۇرت ئەھلىنى چاقىرىپ، يەتتە كېچە - كۈندۈز چوڭ توي - مەرىكە قىلىپ، ئايجامالنى ئاپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، ئايجامال ئېغىرئاياغ بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ: «مانا ئەمدى مەنمۇ پەرزەنت-

لىك بولىدىغان بولدۇم» دەپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ئاي-جامالنى باشقا خوتۇنلىرىدىن ياخشى كۆرۈشكە، كۆپرەك ھۆرمەت قىلىشقا باشلاپتۇ. پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنلىرىنىڭ بۇنىڭغا تارلىقى كېلىپ: «خەپ توختا، سەن توقالنىڭ بىر ئەدىپىنى بەرمىسەك» دەپ كۆڭلىگە پۈكۈپ يۈرۈپتۇ.

ئارىدىن يەنە بىرنەچچە ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، پادى-شاھ ئۆز ۋەزىرلىرى بىلەن ئوۋغا چىقىپ كېتىپتۇ. ئايجا-مالنىڭ ئاي - كۈنى يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى سەزگەن پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنلىرى مەرەزلىك قىلىپ: «ئەگەر بۇ توقال ئامان - ئېسەن تۇغۇپ قالسا، پادىشاھ پۈتۈنلەي ئۇ-نى ياخشى كۆرۈپ، بىزدىن كۆڭلى سوۋۇپ كېتىدۇ، شۇڭا ئۇنىڭ تۇغقان بالىسىنى پادىشاھنىڭ يوقلۇقىدىن پايدىلى-نىپ يوقىتىۋېتىش كېرەك» دېگەن پىكىرگە كېلىشىپتۇ ۋە بۇ قارا نىيەتلىرىنى ئورۇنداش ئۈچۈن شۇ شەھەردىكى جادۇگەر مەستان كەمپىرنى ياردەمگە چاقىرىپ:

— ۋاي موما، جان موما، كىشىنى ھاجىتىدىن چى-قارسا ساۋاب بولىدۇ، دەيدىغان، شۇ تاپتا بىزنىڭ سىلىگە ناھايىتى چوڭ بىر ئىشتا ھاجىتىمىز چۈشتى، ئۇنى پەقەت ئۆزلىرىلا ئورۇندىيالايلا. ھازىر توقالنىڭ تولغىقى تۇتۇپ ياتىدۇ، ئۇ تۇغقان چاغدا بىر ئامال قىلىپ بالىسىنى يو-قىتىشنىڭ يولىنى قىلسىلا، بىز سىلىگە نېمە دېسىلە شۇ-نى بېرەيلى، — دەپ ئۆز نىيەتلىرىنى ئېيتىپتۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان جادۇگەر مەستان كەمپىر بۇ

ئىشنى ئورۇنداپ بېرىشكە ۋەدە بېرىپ، كۆپ ئالتۇن ئاپتۇ ۋە ئايجامالنىڭ تۇغۇشىغا ياردەم قىلىدىغان كىندىكئانا سۈپىتىدە ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. ئايجامالنىڭ ۋاقتى - سائىتى يېتىپ، قوشكېزەك — بىر ئوغۇل، بىر قىز تۇغۇپتۇ. لېكىن، بىرىنچى تۇغۇتتىلا قوشكېزەك تۇغقان ياش ئايجامال ئەس - ھوشىدىن كېتىپ، ھېچ نەرسىنى بىلمەي يېتىپ قاپتۇ. بۇ مەستان كەمپىرگە راسا ئوڭ كەپتۇ. ئۇ دەررۇ يېڭى تۇغۇلغان ئىككى كۈچۈك تېپىپ كەپتۇ - دە، ئايجامالنىڭ يېنىغا قويۇپ قويۇپتۇ، ئۇنىڭ تۇغقان بالىلىرىنى دەرياغا تاشلىۋېتىش ئۈچۈن لاتىغا ئوراپ ئەكېتىپتۇ. دەرياغا يەتمەستىنلا مەستان كەمپىر ھېرىپ قاپتۇ ۋە: «ئوۋۋاي، دەرياغا قاچان يېتىپ باراي، ئاۋارە بولۇپ يۈرگۈچە مۇشۇ يەرگىلا تاشلىۋەتمەيمەنمۇ» دەپ، بىر قىرنىڭ كەينىگە تاشلاپ قويۇپ قايتىپتۇ.

پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنلىرى قارا نىيەتلىرى ئورۇندالغىنىغا ناھايىتى خۇشال بولۇپ، دەررۇ بىر خىزمەتكارنى چاقىرىپ، ئۇنى:

— پادىشاھنىڭ زاتى پەس، گاداي توقىلى كۈچۈك تۇغدى، دەررۇ پادىشاھنىڭ ئوۋ قىلىپ يۈرگەن يېرىگە ئات چاپتۇرۇپ بېرىپ خەۋەر قىل، — دەپ بۇيرۇپتۇ.

ھېلىقى خىزمەتكار «كۈچۈك تۇغدى» دېگەن سۆزگە ئىشەنگۈسى كەلمىسىمۇ، پادىشاھنىڭ خوتۇنى قىلغان ئەمر بولغانلىقى ئۈچۈن، دەررۇ ئاتنى ئېگەرلەپ مىنىپتۇ - دە،

چاپتۇرغىنىچە تاغقا قاراپ كېتىپتۇ. ئۇ تاغمۇتاغلارنى ئا-رىلاپ يۈرۈپ پادىشاھنى تېپىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— ۋاي پادىشاھىئالەم، مەن سىلىگە چوڭ خوتۇنلىرى-نىڭ ئەمرى بىلەن بىر خەۋەر ئەكەلدىم، لېكىن ئېيتىشقا قورقىمەن، — دەپتۇ.

— قانداق خەۋەر، تېز سۆزلە! — دەپتۇ پادىشاھ.

— ئەگەر بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىلە ئېيتاي، پادىشاھىئالەم، — دەپتۇ خىزمەتكار.

پادىشاھ ئاڭلاشقا تاقەتسىزلىنىپ:

— خوپ، كەچتىم، ئېيتقىن، — دەپتۇ.

— ۋاي پادىشاھىئالەم، كىچىك خوتۇنلىرىنىڭ كۆزى يورۇپتۇ، تۇغقىنى ئادەم ئەمەس، ئىككى كۈچۈك ئىكەن،

بۇنى تېخى ھېچكىمگە بىلدۈرمەپتۇ. چوڭ خوتۇنلىرى مېنى دەررۇ سىلىگە خەۋەر يەتكۈزۈشكە ئەۋەتتى، — دەپتۇ خىز-مەتكار.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ: «ئاھ، بۇ نېمىدېگەن رەسۋاچىلىق!» دەپ پېشانىسىگە بىرنى ئۇرۇپتۇ ـ دە، خىزمەتكارغا:

— ئاتنى قانداق چاپتۇرۇپ كەلگەن بولساڭ، شۇنداق چاپتۇرۇپ بېرىپ ئۇلارغا ئېيت، توقالنىڭ چاچلىرىنى قىرقىپ، ئېغىلنىڭ بىر بۇلۇڭىغا كاتەك ياساپ، ئۇنى شۇ-نىڭغا سولاپ قويسۇن، كۈچۈكلىرى ئالدىدا تۇرسۇن، لېكىن بۇ ئىشلارنى باشقا ھېچكىم بىلمىسۇن، — دەپتۇ.

ھېلىقى خىزمەتكار يەنە ئېتى قارا تەرگە چۆشكۈچە چاپتۇرۇپ قايتىپ كەپتۇ ـ دە، پادىشاھنىڭ ئەمرىنى ئىز-ھار قىپتۇ. پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنلىرى: «مانا ئەمدى بىز مەقسىتىمىزگە يەتتۇق، پادىشاھ يەنىلا بىزنى ياخشى كۆرىدىغان بولدى» دەپ، ئېغىلنىڭ بىر بۇلۇڭىغا بىر كاتەك ياستىپتۇ، ئايجامالنى چاچلىرىنى قىرقىپ، ئۇنىڭغا سولاپتۇ، ئالدىغا ھېلىقى كۈچۈكلەرنى تاشلاپتۇ، يېنىغا يۇندى تولدۇرۇلغان بىر يالاقنى قويۇپ قويۇپتۇ.

ئايجامال ھوشىغا كېلىپ قارىسا، ئۆزى ئېغىلدىكى كا-تەك ئىچىدە ياتقۇدەك، چاچلىرى قىرقىلغان، ئالدىدا ئىككى كۈچۈك، بىر يالاقتا يۇندى تۇرغان. ئۇ ۋەقەنىڭ نېمە ئى-كەنلىكىنى بىلمەي ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، لېكىن ئىلاج تاپالماپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ئايجامالنىڭ ما-

كانى كاتەك، غىزاسى قالغان - قاتقان يۇندى بولۇپ قاپتۇ.

مەستان كەمپىر تاشلىۋېتىپ كەلگەن باللارنى دەريا-دىن سۇ ئىچىپ كېلىۋاتقان بىر ئانا كېيىك كۆرۈپ قېلىپ تاغقا ئەكېتىپتۇ ۋە بىر تاش غارنىڭ ئۆڭكۈرىگە جايلاشتۇ-رۇپ، ئۆز سۈتىنى ئەمدۈرۈپ بېقىشقا باشلاپتۇ.

ئاي، كۈن، ھەتتا يىللارمۇ ئۆتۈپتۇ. ئاكا - سىڭىل باللار ئۆسۈپ چوڭ بوپتۇ ۋە ئۆڭكۈردىن چىقىپ ئەتراپتا كۆڭۈل ئېچىپ ئويناشقا باشلاپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھ شۇ تاغقا ئوۋ ئوۋلاپ بېرىپ قاپتۇ. پادىشاھ ھېچقانداق ئوۋ ھايۋىنى ئۇچرىتالماي ھېرىپ - ئېچىپ يۈرگەندە، ئالدى تەرەپتىكى بىر قىرنىڭ كەينىدىن بىر كېيىك چىقىپتۇ - دە، جىم قاراپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ: «ھە مانا، ئەمدى خۇدايىم بەردى» دەپ ئوقياسىنى تەڭلەـ-شىگە، ھېلىقى كېيىك لىپ قىلىپ قېچىپتۇ، نېرىراق بېرىپ يەنە قاراپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ پايپاسلاپ يېقىنراق بارسا، يەنە نېرىراق قېچىپ بېرىپ تۇرۇپتۇ. شۇنداق قى-لىپ، پادىشاھ ئەنە ئاتىمەن، مانا ئاتىمەن دەپ، كېيىكنى ئەگىشىپ خېلى يەرگە كېتىپ قاپتۇ. كېيىك پادىشاھنى مەلىكە قىلىپ ھېلىقى ئويناپ يۈرگەن ئىككى بالىنىڭ يېنىغا ئەگەشتۈرۈپ كەپتۇ - دە، ئۆزى بىر قىردىن ئې-شىپ غايىب بوپتۇ. بۇ ئەنە شۇ باللارنى بېقىپ يۈرگەن كېيىك ئىكەن.

باللار پادىشاھنى كۆرۈشى بىلەنلا قېچىپتۇ. پادىشاھ

بولسا: «ئاھ خۇدايىم، شۇ تاغۇ چۆللەرگە بەرگەن بالىنى ماڭا نېمىشقا بەرمەيسەن؟» دەپ يەنە دەردكە تولۇپ قايتىپ كېتىپتۇ.

ئۆيىگە كەلگەندە غىزامۇ يېمەستىن، خوتۇنلىرى بىلەنمۇ گەپلەشمەستىن، خاپا ھالدا خىيال سۇرۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئەتىسىمۇ پادىشاھنىڭ شۇنداق خاپا ھالدا خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇرغىنىنى كۆرگەن خوتۇنلىرى:

— ئىككى كۈندىن بۇيان باش كۆتۈرمەي خىيالغا چۆكۈپ كەتتىڭىزغۇ، بىرەر نەرسىدىن خاپا بولدىڭىزمۇ؟ — دەپ سوراشىپتۇ. پادىشاھ:

— ھەي خوتۇنلار، خۇدايىم چۆل - باياۋانلارغا بەرگەن بالىنى ماڭا بەرسە بولماسمىدى، — دەپ ئۆكۈنۈپ تۇرۇپ، ئوۋغا چىققاندا كۆرگەن بالىلار توغرىسىدا سۆزلەپ بېرىپتۇ.

پادىشاھنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلىغان خوتۇنلىرى ئىچىدە، ئاھ، ھېلىقى بالىلارمىكىن؟ قانداق تەقدىر بىلەن ئۆلمەي ھايات قالدىكىن؟ ئەمدى سىرىمىز ئېچىلىپ قالمىسا بولاتتىغۇ، دەپ ئويلاپتۇ. شۇ چاغدا چوڭ خوتۇنى:

— قويسىلا، يوقلا نەرسىگە كۆڭۈللىرىنى بۇزۇپ، ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىلمىسىلا. خۇدايىمنىڭ ۋاقتى - كۈنى كۆپ، سىلىمۇ پەرزەنتلىك بولۇپ قالارلا، — دەپ پادىشاھنىڭ كۆڭلىنى ياساپتۇ.

بۇ خوتۇنلار پادىشاھتىن خالىي بىر يەرگە توپلىنىپ ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىپتۇ. بۇلارنىڭ بىرى:

— پادىشاھنىڭ كۆرۈپ كەلگىنى تەھقىق شۇ بالىلار بولسا كېرەك، ئۇلار بولمىسا، چۆل - باياۋاندا نېمە قىلىپ يۈرگەن بالىلار ئۇ؟ — دەپتۇ. ئىككىنچىسى:

— ئەگەر شۇلار بولسا، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى سىرىمىز ئېچىلىپ قالىدۇ، چۈنكى پادىشاھ ئوۋغا چىققاندا ئۇلارنى يەنە كۆرۈشى مۇمكىن، — دەپتۇ. ئۈچىنچىسى بولسا:

— ھەر ئېھتىمالغا قارشى، سىرىمىز ئېچىلىپ قالغۇچە ئۇلارنى كۆزدىن يوقىتىش كېرەك، شۇڭا يەنە مەستان كەمپىرنى شۇ تاغقا ئەۋەتىپ، بالىلارنى ئۆلتۈرگۈزۈۋېتەيلى، — دەپتۇ. بۇلار شۇ مەسلىھەت بىلەن مەستان كەمپىرنى چاقىرتىپ كېلىپ:

— سادىغىڭىز بولايلى، موما، بىزنىڭ قىلغان ئىشىمىز چالا قالغانىكەن. سىلى تاشلاپ كەلگەن بالىلار نېمە سەۋەبتىندۇر ئۆلمەستىن تاغدا ئويناپ يۈرۈپتۇدەك، پادىشاھ ئوۋغا بېرىپ كۆرۈپتۇدەك. ئىككى كۈندىن بېرى خاپا، شۇلارنى خىيال قىلىپ، باش كۆتۈرمەي ئولتۇرىدۇ. يەنە ئوۋغا چىققاندا ئۇ بالىلارنى يەنە كۆرۈپ قېلىشى مۇمكىن. ئەگەردە سىرىمىز ئېچىلىپ قالسا، بىزنىڭمۇ، سىلىنىڭمۇ جېنىمىز تېنىمىزدىن جۇدا بولىدۇ. شۇڭا، ئىشنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، بىر ئىلاجىنى قىلايلى. سىلى تاغقا چىقىپ شۇ بالىلارنى تېپىپ ئۇجۇقتۇرۇپ كەلسىلە، ئېتەكلىرىنى توشتۇرۇپ ئالتۇن - كۈمۈش بېرىمىز، — دەپتۇ. مەستان

كەمپىر «خوپ» دەپ ئېتىكىنى توشتۇرۇپ ئالتۇن ـ كۇ-مۇشلەرنى ئاپتۇ ـ دە، ئۆيىگە بېرىپ بىر بۇلۇڭغا كۆمۈۋې-تۇ، كېيىن تاغقا راۋان بوپتۇ.

بالىلارنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلمىگەن مەستان كەمپىر تاغمۇتاغلارنى ئېشىپ، قىرمۇقىرلاردىن ئۆتۈپ، سايمۇسايلارنى كېزىپ يۈرۈپتۇ. ئۇنىڭ كىيىملىرى تىكەنلەرگە ئىلىنىپ، تەنلىرى تىلىنىپ كېتىپتۇ، ئاياغ كىيىملىرى يىرتىلىپ، پۇتلىرىغا تىكەن كىرىپ، تاپانلىرى تېشىلىپ كېتىپتۇ، بىر كۈنى ئېگىز قىيا تاشلارنى ئا-رىلاپ كېتىپ بېرىپ، شۇ يەردە يۈرگەن بىر قىزنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە: «ھە، مانا تاپتىم» دەپ قىزغا قاراپ ئېتىلىپ-تۇ، لېكىن قىزمۇ بۇ مومايىنى كۆرۈپ ئۆڭكۈرگە قېچىپ كىرىپ، ئۇنىڭ ئاغزىنى مەھكەم ئېتىۋاپتۇ.

قىزنى قوغلاپ ئۆڭكۈرگە كىرەلمىگەن موماي ئۇنىڭ ئاغزىنى ئېچىشقا خېلى ئۇرۇنۇپ كۆرۈپتۇ، زادىلا ئاچالمى-غاندىن كېيىن:

ــ ھەي قىزىم، ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزىنى ئاچ، بۇياققا چىققىن، مەن ساڭا تاتلىق ئەكەلدىم، مە، ئال، ــ دەپ ئالداپ بېقىپتۇ.

لېكىن، قىز ئاكىسىنىڭ ئۇۋغا چىقىپ كېتىش ئال-دىدا: «بىرەر كىشىنى كۆرسەڭ، ئۆڭكۈرگە قېچىپ كىرىپ ئاغزىنى ئېتىۋال، ئالدىسا ئىشەنمە، ئۆڭكۈرنى زادى ئاچما» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسلەپ، مەستان كەمپىرگە ئالدانماپتۇ

ۋە ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ:

— نەدىن كەلگەن بولساڭ، شۇ ياققا كەتسىلە، موما. ھازىر ئاكام ئوۋدىن كەلسە، سىلىنى تىرىك قويمايدۇ، — دەپتۇ.

مەستان كەمپىر ئۆزىچە: «راست، بۇنىڭ ئاكىسى چوڭ بولۇپ قالغاندۇ، مەن بولسام قېرىپ قالدىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە، نەچچە كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ دەرمانىمدىن كەتتىم، يەنە ئۆلۈكۈم مۇشۇ چۆل - باياۋانلاردا قېپقالمىسۇن» دەپ ئويلاپتۇ - دە، بۇلارنى باشقا يول بىلەن — دىۋىلەرنىڭ قولىدا ئۆلتۈرۈشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ.

— قىزىم، بولمىسا، سەن ماڭا قۇلاق سال ! مۇشۇ تاغنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدە، ئۈچ كۈنلۈك يولدا، بىر بۇلاقنىڭ بويىدا بىر تۈپ دەرەخ بار. ئاكاڭ ئەنە شۇ دەرەخنىڭ شېخىدىن ئەكېلىپ تىكسە، كارامەت يەل - يېمىشلىك بىر باغ بولىدۇ. ئاكاڭ كەلگەندە ئەنە شۇ دەرەخنىڭ شېخىدىن ئەكېلىشنى ئېيتقىن، ئۇنىمىسا، يىغلاپ تۇرۇۋالغىن. ئەگەر ئاكاڭ: «كىمدىن ئاڭلىدىڭ؟» دېسە، چۈشۈمدە كۆردۈم، دېگىن، — دەپتۇ - دە، ئۆزى قايتىپ كېتىپتۇ.

خېلىدىن كېيىن قىزنىڭ ئاكىسى قايتىپتۇ. ئاخشىمى ئاكا - سىڭىل ئىككىسى گەپلىشىپ ئولتۇرغاندا، سىڭلىسى:

— ئاكا، مۇشۇ تاغنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدە، ئۈچ

كۆنلۈك يولدا بىر بۇلاق بار ئىكەن، ئۇ بۇلاقنىڭ بويىدا بىر تۈپ دەرەخ بار ئىكەن. ئەگەر شۇ دەرەخنىڭ شېخىدىن ئەكېلىپ تىكسە، دۇنيادىكى تۆرلۈك - تۈمەن يەل - يېمىشلەرنىڭ ھەممىسى بار بىر باغ بولغۇدەك. جېنىم ئاكا، ئەنە شۇنىڭ شېخىدىن ئەكېلىپ تىكىپ بەرسىڭىزچۇ، — دەپتۇ. سىڭلىسىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان ئاكىسى:

— قوي، بۇنداق بولمىغۇر گەپنى نەدىن ئاڭلىدىڭ؟ — دەپتۇ. سىڭلىسى بولسا يىغلاپ يالۋۇرۇپ:

— چۈشۈمدە كۆردۈم، جېنىم ئاكا، مېنى سىڭلىم دېسىڭىز، ياق دېمەيسىز، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

سىڭلىسىنىڭ تەلىپىنى قىيالماستىن، ئاكىسى «خوپ» دەپتۇ ۋە ئەتىسى يولغا راۋان بوپتۇ. ئارىدىن بىر يېرىم كۈن ئۆتۈپ يولنىڭ يېرىمىغا كەلگەندە، بالىنىڭ ئالدىدىن ئاپئاق ساقاللىق ۋە ئۇزۇن ھاسا تايانغان بىر بوۋاي چىقىپ قاپتۇ. بالا سالام بېرىپ ئۆتۈپ كېتىپ بارغاندا، بوۋاي بالىنى توختىتىپ:

— يول بولسۇن، بالام، نەگە ماڭدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. بالا كۆنىپېتىش تەرەپتىكى بۇلاق بويىدىن دەرەخ شېخى ئەكېلىشكە كېتىپ بارغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

— ھەي بالام، خەتەرلىك سەپەرگە چىقىپسەن. خەير، مەيلى، «يولۇاس ئىزىدىن، يىگىت سۆزىدىن قايتماس» دېگەندەك، شۇنچە يول بېسىپ كەپسەن، ئەمدى بېرىۋەرگىن. لېكىن، بالام، قۇلىقىڭدا تۇتقىنكى، سەن دېگەن ئۇ دەرەخ

دىۋىلەرنىڭ ماكانىدا، ئۇ يەر دىۋىلەردىن كىچە - كۈندۈز خالىي بولمايدۇ. ئۇ دەرەخنىڭ شېخىدىن ئالماقچى بولۇپ بارغان قانچە - قانچە ئادەملەر دىۋىلەرنىڭ قولىدا ئۆلۈپ كەتكەن. سەن يەنە بىر يېرىم كۈندىن كېيىن يېتىپ بارىسەن. يېتىپ بارغاندىن كېيىن يىراق بىر يەردە مۆكۈنۈپ تۇرغىن. كۈن چۈش بولۇپ تازا قىزىغان چاغدا، دىۋىلەرنىڭ ھەممىسى چۈشلۈك غىزاغا كىرىپ كېتىدۇ. ئەنە شۇ چاغدىلا شاختىن سۇندۇرۇپ قاچ. ئەگەر دىۋىلەر تۇيۇپ قېلىپ قوغلاپ چىققۇدەك بولسا، كەينىڭگە قارىماستىن قېچىۋەرگىن. ئالتۇن بىرىمەن دېسىمۇ، يامبۇ بېرىمەن دېسىمۇ، يالۋۇرسىمۇ، دوق قىلسىمۇ كەينىڭگە قارىماي قاچ. كەينىڭگە قارىساڭ، تۇتۇلىسەن، قارىمىساڭ، قۇتۇلىسەن. ئاق يول بولسۇن، ئىشىڭ ئوڭۇشلۇق بولسۇن، مەقسىتىڭگە يەت، بالام. ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر، — دەپ بوۋاي ئىككى قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ساقىلىنى سىلاپتۇ - دە، كېتىپتۇ. بالا:

— ئېيتقانلىرى كەلسۇن، ئاتا ! — دەپ ئۆز يولىغا قاراپ كېتىپتۇ.

ئارىدىن بىر يېرىم كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، بالا كەڭ بىر سايغا يېتىپ كەپتۇ، قارىسا، سايىنىڭ ئىچى ئاپئاق ئۇستىخانلارغا تولۇپ كەتكەن. بۇلار شۇ دەرەخنىڭ شېخىدىن ئېلىشقا كېلىپ دىۋىلەرنىڭ قولىدا ئۆلۈپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ ئۇستىخانلىرى ئىكەن. سايىنىڭ ئۇ قاپتىلىدا

پارقىراپ ئېقىپ تۇرغان بىر بۇلاق، ئۇنىڭ بويىدا يوغان، بۈك، ياپپېشىل بىر توپ دەرەخ ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا يۇرگەن نۇرغۇن دىۋىلەر كۆرۈنۈپتۇ. بالا: «مەن ئىزدەپ كەلگەن دەرەخ شۇ بولسا كېرەك» دەپ، ھېلىقى بوۋاينىڭ سۆزلىرىنى ئەسلەپتۇ ـ دە، ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ يوشۇرۇنۇپ يېتىپتۇ.

كۈن چۈش بولغاندا تاغ ـ تاشلارنى تىترىتىپ قاتتىق جاراڭلىق بىر ئاۋاز چىقىپتۇ ـ دە، ئۇياق ـ بۇياقتىن دىۋىلەر كېلىپ بىر تۆشۈككە كىرىپ كېتىپتۇ. تاشقىرىدا ھېچكىم قالماي جىمجىتلىق باسقاندا، بالا ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ دەرەخنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ ـ دە، بىر تال شېخىنى سۇندۇرۇۋېلىپ قېچىپتۇ، لېكىن سەزگۈر دىۋىلەر شاخنىڭ «چارس» قىلىپ سۇنغانلىقىنى ئاڭلاپ چىقىپ بالىنى قوغلاپتۇ.

— ھەي ئادەمزات، توختا! مە ساڭا ئالتۇن، مە ساڭا يامبۇ، توختا! ھېچبولمىسا، كەينىڭگە بىر قارا، — دەپ دىۋىلەر قوغلاپ مېڭىپتۇ، ئالداپ بېقىپتۇ، دوق قىلىپ بېقىپتۇ، لېكىن بالا ھېچ توختىماي ۋە كەينىگىمۇ قارىماي قېچىپ قۇتۇلۇپ كېتىپتۇ.

بالا ئۇياققا ئۈچ كۈن، بۇياققا ئۈچ كۈن — ئالتە كۈن يول مېڭىپ، يەتتىنچى كۈنى ئۆز ئۆڭكۈرىگە يېتىپ كەپتۇ. ئاخشىمى ئاكا ـ سىڭىل ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ، شاخنى بىر تۇزلەڭگە تىكىپتۇ. ئەتىسى ئۆڭكۈردىن چىقىپ

قارىسا، شۇنداق بىر باغۇ بوستان پەيدا بوپتۇكى، خىلمۇ-خىل يەل - يېمىشلەر پىشىپ تۇرغان، رەڭمۇرەڭ گۈللەر ئېچىلىپ تۇرغان، تۇرلۇك - تۈمەن قۇشلار سايرىشىپ تۇرغان، باغنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كۆلدە بېلىقلار ئۈزۈشۈپ ئويناپ يۈرگەن. بۇنى كۆرگەن ئاكا - سىڭىل ئىككىسى باغدا خۇشال سەيلە قىلىپ، كۆڭۈل ئېچىپ يۈرۈپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ يەنە شۇ تاغقا ئوۋغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ ئوۋ ئوۋلاپ يۈرگەندە، ئۇنىڭ ئالدىدا ھېلىقى كېيىك پەيدا بوپتۇ - دە، بۇرۇنقىدەك قاراپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ ئاتماقچى بوپتىكەن، نېرىراق قېچىپ بېرىپ يەنە قاراپ تۇرۇپتۇ. يەنە ئاتاي دېسە، يەنە نېرىراق قېچىپ بېرىپ پادىشاھنى ھېلىقى باغقا ئەگەشتۈرۈپ ئاپىرىپتۇ - دە، ئۆزى غايىب بوپتۇ. ئاكىسى ئوۋغا كېتىپ، سىڭلىسى باغدا ئويناپ يۈرگەنىكەن. قىز پادىشاھنى كۆرۈپ قېچىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ يەنە خاپا بولۇپ قايتىپتۇ.

پادىشاھنىڭ خاپا بولۇپ قايتقانلىقىنى كۆرگەن خوتۇنلىرى يەنە ھال سوراپتۇ. پادىشاھ ئوۋ ئوۋلاپ يۈرۈپ كۆرگەنلىرىنى يەنە سۆزلەپ بېرىپتۇ.

باللارنىڭ تېخىچىلا بار ئىكەنلىكىنى بىلگەن پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنلىرى دەررۇ مەستان كەمپىرگە نۇرغۇن ئالتۇنلارنى بېرىپ، ئۇنى يەنە ئەۋەتىپتۇ.

مەستان كەمپىر بۇ قېتىم ئۆزى كۆرگەن يول بىلەن

توپتوغرا ھېلىقى ئۆڭكۈرگە كەپتۇ، لېكىن ئۆڭكۈرگە كىرىشتىن ئېھتىيات قىلىپ، ئاكىسىنىڭ بار - يوقلۇقىنى بىلىش ئۈچۈن بىر يەردە ماراپ يېتىپتۇ.

قىزنىڭ ئاكىسى شۇ كۈنى ئوۋغا كېتىپ، سىڭلىسى يالغۇز قالغانىكەن. قىز مەستان كەمپىرنى كۆرۈپ قېلىپ ئۆڭكۈرگە كىرىپ كېتىپتۇ - دە، ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزىنى ئېتىۋاپتۇ. كەمپىر بۇنىڭدىن ئاكىسىنىڭ يوقلۇقىنى بىلىپ، ئۆڭكۈرگە كېلىپ، ئۇنى ئېچىش ئۈچۈن كۆپ ھەرىكەت قىلىپ كۆرۈپتۇ، لېكىن ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزىغا توسالغان ئېغىر تاشلارنى كۆتۈرۈشكە كۈچى يەتمىگەندىن كېيىن:

— قىزىم، ئۆڭكۈرنى ئاچ، مانا ساڭا ياخشى كىيىم ۋە ئالتۇن ئۈزۈكلەرنى ئەكەلدىم، — دەپ قىزنى ئالداپ بېقىپتۇ. قىز ئۇنىڭ ئالدىغىنىغا كۆنمەپتۇ ۋە ئۆڭكۈرنى ئاچماپتۇ.

— ماڭا سىلىنىڭ ھېچنېمىلىرى كېرەك ئەمەس. قاياقتىن كەلگەن بولسىلا شۇ ياققا كەتسىلە. بولمىسا، ھازىر ئاكامنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى، ئەگەر ئۇ كېلىپ قالسا، سىلىنى ئۆلتۈرۈپ تاشلايدۇ، — دەپ ۋارقىراپتۇ قىز.

ھەرقانداق ئالداشلار بىلەن قىزنى ئۆڭكۈردىن چىقىرالمىغان ۋە چىقىرىشقا كۈچى يەتمىگەن مەستان كەمپىر ئىلاجسىز، ئۇلارنى باشقا يول بىلەن ئۆلتۈرۈش پىكرىگە كەپتۇ - دە:

— قىزىم، مېنىڭ ئېيتقان سۆزۈم راستمىكەن؟ مەن دېگەن دەرەخنىڭ شېخىنى ئەكېلىپ تىكىپتىكەنسىلەر، ياخشى باغۇ بوستانلىققا ئىگە بولۇپ قاپسىلەر. ئەمدى بىر مەسلىھەت بېرەي، ئاڭلىغىن، مۇشۇ تاغنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدە، ئۈچ كۈنلۈك يولدا بىر ئۆڭكۈر بار. ئەنە شۇ ئۆڭكۈردە ھۆرلىقاخان دېگەن بىر قىز ياشايدۇ. ئاكاڭ كەلـ-گەندە ئەنە شۇ قىزنى ئەكېلىپ بېرىڭ، دەپ تۇرۇۋالغىن. ئۇنىمىسا، يىغلاپ تۇرۇۋال. ئەگەر ئۇ قىزنى ئەكەلسەڭلار، ساڭا ئاچا بولىدۇ، ئاكاڭ بىر ياقلارغا كەتكەندە سەن زېرىد-كىپ قالمايسەن. ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغا ئىككى تال كەمپۈت قويۇپ كېتىمەن، ئاكاڭ كەلگەندە ئىككىڭلار يەڭلار، — دەپ، ئۇغا سېپىلگەن ئىككى تال كەمپۈتنى ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغا قويۇپ، ئۆزى قايتىپ كېتىپتۇ.

شۇ ئارىدا بۇ باللارنى بېقىپ چوڭ قىلغان ھېلىقى كېيىك يۈگۈرۈپ كەپتۇ ـ دە، كەمپۈتلەرنى ئېلىپ دەرياغا ئاپىرىپ تاشلىۋېتىپتۇ.

ئاخشىمى ئاكا ـ سىڭىل گەپلىشىپ ئولتۇرغاندا، سىڭلىسى:

— ئاكا، مۇشۇ تاغنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدە بىر ئۆڭ-كۈر بار ئىكەن، شۇ ئۆڭكۈردە ھۆرلىقاخان دېگەن بىر قىز ياشايدىكەن. ئەنە شۇ قىزنى ئەكەلسىڭىز، ماڭا ئاچا بولات-تى، سىز ئوۋغا چىقىپ كەتكەن چاغلاردا مەن ئۇنىڭ بىلەن ئويناپ ـ كۈلۈپ، زېرىكمەي يۈرەتتىم، بولمىسا ناھايىتى

زېرىكىپ كېتىۋاتىمەن، ـــ دەپتۇ.

ـــ بۇنى كىمدىن ئاڭلىدىڭ؟ بولمىغان گەپلەرنى قويې-ساڭچۇ، سىڭلىم، ـــ دەپتۇ ئاكىسى.

ـــ چۈشۈمدە كۆردۈم، ئاكا، ـــ دەپتۇ سىڭلىسى.

ـــ ئۇنداق نەرسىلەرنى ئارزۇ قىلما، سىڭلىم، ـــ دەپتۇ ئاكىسى.

ـــ ئەنىغۇ، دەرەخنىڭ شېخىنى ئەكېلىپ تىكىۋىدۇق، قانداق ياخشى باغۇ بوستانلىققا ئىگە بولۇپ قالدۇق. ئەمدى ئاچلىق بولۇپ قالسام نېمە بولاتتى؟ ـــ دەپتۇ سىڭلىسى.

ـــ ھەي سىڭلىم، ئۇ دەرەخنىڭ شېخىنى ئەكەلگۈچە نۇرغۇن خەتەرلەرگە يولۇقتۇم، ئۇنى سەن بىلمەيسەن، ئۇ-لۇكۇم دىۋىلەرنىڭ قولىدا قېلىشقا ئاز قالدى. قوي، سىڭ-لىم، بۇ ئارزۇنى قىلما ! ـــ دەپتۇ ئاكىسى.

ـــ ئەگەر مېنى سىڭلىم دېسىڭىز، شۇ قىزنى ئەكې-لىپ بېرىڭ، ـــ دەپ يىغلاپ تۇرۇۋاپتۇ سىڭلىسى.

ئاكىسى سىڭلىسىنىڭ كۆز يېشىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى قىيالماستىن يەنە «خوپ» دەپتۇ ۋە ئەتىسى يولغا چىقىپتۇ. ئۇ ماڭا - ماڭا بىر يېرىم كۈن ئۆتكەندە، يەنە ئۇنىڭغا ئۇزۇن ھاسا تايانغان، ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي يولۇقۇپتۇ.

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ئاتا، ـــ دەپ سالام بېرىپتۇ بالا.

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، بالام، يول بولسۇن، نەگە

ماڭدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ بوۋاي.

ــ مۇشۇ تاغنىڭ ئۆڭكۈرىدە ھۆرلىقاخان دېگەن بىر قىز بارمىش، مەن شۇ قىزنى ئالغىلى كېتىپ بارىمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا.

ــ يامان يولغا مېڭىپسەن، بالام. ئۇ قىزنى ئالىمەن دەپ تالاي ـ تالاي ئادەملەر تاشقا ئايلىنىپ كەتكەن. مەيلى، بالام، يولغا چىققاندىن كېيىن يولۇڭدىن قايتما، لېكىن مېنىڭ سۆزلىرىمنى قۇلىقىڭدا مەھكەم تۇت: يەنە بىر يېرىم كۈن ماڭغاندىن كېيىن ئۆڭكۈرگە يېتىپ بارىسەن. ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزىدا تۇرۇپ: «ھۆرلىقاخان !» دەپ بىر قېتىم ۋارقىراپلا جىم تۇرۇۋال. بىردەم تۇرغاندىن كېيىن يەنە شۇنداق ۋارقىرىغىن ـ دە، جىم تۇرۇۋال. ئۈچىنچى قېتىم يەنە ۋارقىراپ، يەنە جىم تۇرۇۋال. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىدىن: «ۋارقىرا، ۋارقىرا، ۋارقىرا» دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىدۇ، لېكىن سەن زادىلا ۋارقىرىمىغىن. ئاقىۋەت بولسۇن، ئىشىڭ ئوڭۇشلۇق بولسۇن، بالام، ئامىن ئالláھۇ ئەكبەر، ــ دەپ بوۋاي ئىككى قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ دۇئا قىپتۇ ـ دە، كېتىپتۇ.

بالا يولىنى داۋام قىپتۇ، ئارىدىن بىر يېرىم كۈن ئۆتۈپتۇ. بىر يەرلەرگە كېلىپ قارىسا، ئادەمگە ئوخشىشىدىغان نۇرغۇن تاشلار تۇرغان. بۇلارنىڭ ھەممىسى ھۆرلىقاخاننى ئالىمىز دەپ كېلىپ تاشقا ئايلىنىپ كەتكەن كىشىلەر ئىكەن.

بالا ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ھۆرلىقاخان !» دەپ

ۋارقىراپتۇ، بىردەم تۇرغاندىن كېيىن: «ھۆرلىقاخان !» دەپ يەنە ۋارقىراپتۇ، ئۇچىنچى قېتىم يەنە بىر ۋارقىراپ، جىم تۇرۇۋاپتۇ.

بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىدىن: «ۋارقىرا، ۋارقىرا، ۋارقىرا» دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ، لېكىن بالا بوۋاينىڭ ئېيتقانلىرىنى ئەسلەپ زادىلا ۋارقىرىماپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ھۆرلىقاخان: «مېنىڭ سىرىمنى بىلىدىغان بۇ قانداق ئەقىللىق ئادەمزات؟» دەپ ئۆڭكۈردىن چىقىشى بىلەنلا، بالا ئۇنىڭ بىلىكىدىن مەھكەم تۇتۇۋاپتۇ. شۇ چاغدا قىز:

— مەقسىتىڭنى ئېيتقىن، ساڭا نېمە كېرەك؟ — دەپ سوراپتۇ.

بالا ئۆزىنىڭ مەقسەتلىرىنى ئېيتقاندىن كېيىن، ھۆرلىقاخان رازىلىق بىلدۈرۈپ بالا بىلەن مېڭىپتۇ.

شۇ ئارىدا تاشقا ئايلىنىپ كەتكەن ھېلىقى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى يەنە ئەسلىگە كەپتۇ ـ دە، بالىغا نۇرغۇن رەھمەتلەرنى ئېيتىپ ئۆز يۇرتلىرىغا راۋان بوپتۇ.

بالا ھۆرلىقاخاننى ئۆزى تۇرغان ئۆڭكۈرگە ئەكەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئۈچى ئويناپ ـ كۈلۈپ ياشاشقا باشلاپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشاھ يەنە ئوۋغا چىقىپ، شۇ تاغدا ئوۋ ئوۋلاپ يۈرگەندە، ئالدىدىن يەنە ھېلىقى كېيىك چىقىپتۇ، يەنە ئۆتكەنكى قېتىملاردىكىدەك پادىشاھنى مە-

لىكە قىلىپ، ھېلىقى باغقا ئەگەشتۈرۈپ كەپتۇ ـ دە، سەيلە قىلىپ يۈرگەن بالىلارنىڭ يېنىدا تۇرۇۋاپتۇ.
پادىشاھ باغقا كىرىپ قارىسا، ئىككى قىز ۋە بىر ئوغۇل ئويناپ يۈرگەن، ئۇلارنىڭ يېنىدا بىر كېيىك تۇرغان. بۇلارنى كۆرگەن پادىشاھ ھەيران بولۇپ ئاتتىن چۈشۈپتۇ ـ دە، چۇلۇۋۇرنى دەرەخكە باغلاپ قويۇپ، ئۆزى بالىلار تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ.
بالىلار يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام بېرىپتۇ ۋە ئۇنى ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋېلىپ، باغنىڭ ئەڭ ياخشى جايىغا ـــ گۈللەرنىڭ ئارىسىغا جاي تەييارلاپ ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ھۆرلىقاخان تۇرلۇك ـ تۇرلۇك

تائاملارنى تەييارلاپ، خىلمۇخىل يەل - يېمىشلەرنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا تۆكۈپ، ئۇنى ياخشى مېھمان قىپتۇ. ئاتا - باللار بىر يەردە ئولتۇرۇپ، بىر داستىخاندا تاماق يەپ تۇرسىمۇ، ئاتىسى باللىرىنى يا باللىرى ئاتىسىنى تونۇماپتۇ.

پادىشاھ بۇ يەردە پۈتۈن كۈن مېھمان بولۇپ، باغنى ئايلىنىپ راسا تاماشا قىپتۇ، ئاندىن ئۇلارنى كېلەر جۈمە كۈنگە مېھمانغا تەكلىپ قىلىپ قايتىپتۇ. ھۆرلىقاخان پادىشاھنىڭ خۇرجۇنىغا ھەر تۈرلۈك يەل - يېمىش ۋە سۇرلەنگەن گۆشلەردىن توشقۇزۇپ سېلىپ بېرىپتۇ.

پادىشاھ ئەكەلگەن ھەر تۈرلۈك يەل - يېمىش ۋە سۈرلەنگەن گۆشلەرنى كۆرگەن خوتۇنلىرى ھەيران بوپتۇ. ئۇلاردىن بىرى:

— يەل - يېمىش ۋە سۈر گۆشلەرنى نەدىن ئەكەلدىلە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ھەي خوتۇن، ئوۋ ئوۋلاپ يۈرۈپ بىر تاغ پادىشاھنىڭ بېغىغا توغرا كېلىپ قالدىم. ئۇلار مېنى راسا مېھمان قىلدى، بۇ نەرسىلەرنى شۇلار بەردى. مەن ئۇلارنى جۈمە كۈنگە تەكلىپ قىلىپ قويۇپ كەلدىم. شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەر ياخشىراق تەييارلىق قىلىپ قويۇڭلار، — دەپتۇ پادىشاھ.

خوتۇنلار شۇ كۈندىن باشلاپ تەييارلىققا كىرىشىپتۇ. جۈمە كۈنى پادىشاھ پۈتۈن لەشكەر باشلىقلىرىنى چا-

قىرىپ:

— تەختىمدىن تارتىپ تاغنىڭ ئېتىكىگىچە يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە لەشكەرلەرنى قاتار قىلىپ تىزىڭلار. بۈگۈن تاغ پادىشاھى مېھمانلىرىنىقا كېلىدۇ، — دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ.

لەشكەر باشلىقلىرى پادىشاھنىڭ ئېيتقىنىدەك، لەشكەرلىرىنى تەختىنىڭ يېنىدىن تارتىپ تاغنىڭ ئېتىكىگە يەتكۈچە يولنىڭ ئىككى چېتىگە قاتار قىلىپ تۇرغۇزۇپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرلىرىنى ئېلىپ، مېھمانلارنى قارشى ئېلىشقا يولغا چىقىپتۇ.

بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن ئاكا - سىڭىل، ھۆرلىقاخان ۋە كېيىك تاغدىن چۈشۈشكە باشلاپتۇ. پادىشاھ بۇلارنى قارشى ئېلىپ، ئۆيگە باشلاپ كەپتۇ - دە، ئۈچ كېچە - كۈندۈز تاماشا قىلىپ بېرىپتۇ، شەھەرلىرىنى ئايلاندۇرۇپ كۆرسىتىپتۇ. كېيىن گەپلىشىپ ئولتۇرۇپ، پادىشاھ ھۆرلىقاخاندىن:

— بۇ باللار كىمنىڭ باللىرى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ باللار ئەنە شۇ كېيىكنىڭ باللىرى، — دەپتۇ ھۆرلىقاخان. ھۆرلىقاخاننىڭ بەرگەن جاۋابىغا ھەيران قالغان پادىشاھ:

— بۇ قىزىق گەپقۇ، كېيىكمۇ ئادەم تۇغامدىكەن؟ — دەپ ئەجەبلىنىپتۇ.

— ئادەم كۈچۈك تۇغقان يەردە، كېيىك ئادەم تۇغال-

ـامدىكەن؟ — دەپتۇ ھۆرلىقاخان. بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ پا-
دىشاھ پېشانىسىگە بىرنى ئۇرۇپتۇ - دە، دېمى ئىچىگە
چۈشۈپ، خوتۇنلىرىغا قاراپتۇ. ئۇنىڭ خوتۇنلىرى سىرنىڭ
ئاشكارا بولۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ زۇۋان سۈرمەپتۇ. چوڭ
خوتۇنى گەپنى بۇراپ:
— مېھمانلار ئۆيدە ئولتۇرۇۋېرىپ زېرىكىپ قالدىمى-
كىن، تاماشا قىلدۇرسىلىچۇ، — دەپتۇ. پادىشاھ مېھمانلار-
غا قاراپ:
— كۆڭۈلۈڭلار نېمىنى خالايدۇ، مېھمانلار؟ خىزمە-
تىڭلار ئۈچۈن تەييارمەن، — دەپتۇ.
— ئەگەر پادىشاھئالىمگە مالال كەلمىسە، شۇ شەھەر
خەلقىڭىزنىڭ چوڭىدىن - كىچىكىگىچە ئەر - ئاياللارنىڭ
ھەممىسىنى بىر كۆرسەك دېگەن تىلىكىمىز بار ئىدى، —
دەپتۇ ھۆرلىقاخان.
— جېنىم بىلەن. مېھمانلار، قانداق كۆرۈشنى خالاي-
سىلەر؟ ھەربىر ئۆيگە ئەكىرىپ كۆرستەيمۇ ياكى ھەممى-
سىنى بىر يەرگە توپلاپ كۆرستەيمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ
پادىشاھ.
— ئۆيمۇئۆي كىرىشكە ۋاقىت كۆپ كېتىدۇ. شۇنىڭ
ئۈچۈن ھەممىنى شۇ ساراي دەرۋازىسىدىن ئۆتكۈزسىلە،
بىز شۇ دەرۋازا ئالدىدا تۇرۇپ كۆرسەك دەيمىز، — دەپ-
تۇ ھۆرلىقاخان. شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ ۋەزىرلىرىگە:
— بۈگۈن شەھەرنىڭ بارلىق خەلقى ساراي دەرۋازىسى-

دىن ئۆتسۇن ! — دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ. ۋەزىرلەر قول ئاستىدىكىلەرگە بۇيرۇق بېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ بۇيرۇق شەھەرنىڭ چوڭ - كىچىك، ئەر - ئايال ھەممىسىگە يېتىپتۇ.

كۈن چۈشتىن ئۆتۈپ، پېشىن بولغاندا، پادىشاھ مېھمانلار بىلەن دەرۋازا ئالدىغا چىقىپتۇ. ھۆرلىقاخان ئوغۇلنى دەرۋازىنىڭ بىر تەرىپىگە، قىزنى ئىككىنچى تەرىپىگە قويۇپ، ئۆزى كېيىك بىلەن بىر چەتتە قاراپ تۇرۇپتۇ.

ئانچە ئۆتمەي، يېڭى كىيىملىرىنى كىيىشكەن شەھەر خەلقى توپ - توپ بولۇپ دەرۋازىدىن ئۆتۈپتۇ. ھېچكىم قالمىغاندىن كېيىن، ھۆرلىقاخان پادىشاھقا قاراپ:

— پادىشاھىئالەم، مېنىڭچە، ھەممە ئادەملىرى ئۆتمىگەندەك قىلىدۇ، بىرەر بۇلۇڭ - پۇچقاقتا قېپقالغان كىشىلەردىن يوقمىدۇ؟ — دەپتۇ. پادىشاھ لەشكەر باشلىقلىرىغا قاراپ:

— ھەربىر ئۆيگە بىردىن لەشكەر ئەۋەتىپ سۈرۈشتۈرۈپ كۆرۈڭلار، قالغان كىشىلەر بولسا دەررۇ دەرۋازىدىن ئۆتسۇن ! — دەپ بۇيرۇپتۇ.

لەشكەر باشلىقلىرى لەشكەرلىرىنى ئۆيمۇئۆي ئىزدىتىپتۇ. شۇ چاغدا بىر لەشكەر ئېغىلدىكى كاتەكتە سولاقلىق تۇرغان بىر خوتۇننىڭ دەرۋازىدىن ئۆتمىگەنلىكىنى خەۋەر قىپتۇ.

— مەيلى، ئۇمۇ ئۆتسۇن، ئادەم بالىسى ئەمەسمۇ،

مېھمانلار ئۇنىمۇ كۆرسۇن، ــ دەپتۇ پادىشاھ.

بىر ۋاقىتتىن كېيىن چاچلىرى پاخپىيىپ، چىرايى ساماندەك سارغىيىپ كەتكەن بىر خوتۇننى ئىككى كۆزەتچى ھەيدەپ كەپتۇ. ئۇ خوتۇن دەرۋازىغا يېقىن كېلىشى بىلەنلا بىر ئەمچىكىنىڭ سۈتى ئوغلىنىڭ، بىر ئەمچىكىنىڭ سۈتى قىزىنىڭ ئاغزىغا تىرىلداپ ئېتىلىپتۇ.

ئەنە شۇ چاغدا ھۆرلىقاخان كۆپچىلىككە قاراپ:

ــ ئانىنى بالا، بالىنى ئانا بىلەن ۋە ئاتىنى بالا، بالىنى ئاتا بىلەن تېپىشتۇردۇم. ئۇلارنى بىر - بىرىدىن ئايرىپ، ئەيىبسىز ئانىنىڭ ئالدىغا كۈچۈكلەرنى تاشلىغانلار پادىشاھنىڭ مۇنۇ چوڭ خوتۇنلىرى بىلەن مۇنۇ مەستان كەمپىر، ــ دەپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئاتا - ئانا ۋە بالىلار بىر - بىرلىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ، يىغلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ.

پادىشاھ شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا چوڭ خوتۇنلىرى بىلەن مەستان كەمپىرنى ئاساۋ ئاتلارغا سۆرىتىپ ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق بېرىپتۇ. پادىشاھنىڭ خىزمەتكارلىرى دەررۇ ئاساۋ ئاتلارنى كەلتۈرۈپ، پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنلىرى ۋە مەستان كەمپىرنى ئاتلارنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ قويۇۋېتىپتۇ. ئاتلار چاپە - چاپە ھېلىقى تۆت خوتۇننى سۆرەپ، پارچە - پارچە قىلىپ تاشلاپتۇ.

ئاتا - ئانا بالىلىرى بىلەن ئەنە شۇنداق تېپىشقانىكەن.

ھېكمەتلىك ساندۇق

بۇرۇنقى زاماندا بىر كىشى ياشىغانىكەن. ئۇنىڭ قاقۋاش، ئىچى يامان بىر خوتۇنى بار ئىكەن. بۇ ئادەم بۇ-رۇندىن تارتىپ ئوتۇنچىلىق قىلىدىكەن. ئوتۇنچىنىڭ دۇنيا-لىقتا ئىككى قىزى بولۇپ، بىرى خوتۇنىغا ئۆگەي ئىكەن. ئوتۇنچىنىڭ خوتۇنى ئۆز قىزىنى ئالىقىنىدا كۆتۈرۈپ، پە-پىلەپ باقىدىكەن، ئەمما ئۆگەي قىزىنى كۈندە نەچچە ۋاخ تىللاپ، ئۇرۇپ، چاچلىرىنى يۇلۇپ ئازار بېرىدىكەن. ئۆز قىزى بىلەن بېشىنى بىر يەرگە قىلىشىۋېلىپ، خەقلەرنىڭ غەيۋەت - شىكايىتىنى قىلىپلا ئولتۇرىدىكەن. ئۆگەي قى-زى ئۆي ئىشلىرىغا پىششىق، ئەمگەكچان قىز بولۇپ، ئۆيى-نىڭ پۈتۈن ئېغىر - يېنىك ئىشلىرىنى دائىم ئاشۇ قىز قىلىدىكەن. ئۆگەي ئانىسى نانىنىڭ كۆيۈكىنى، ئاشنىڭ سۆيۈقىنى بەرسىمۇ، بەرمىسىمۇ پەقەت گەپ قىلمايدىكەن. بۇ قىز ئەنە شۇنداق ياۋاش، ساددا ئىكەن. شۇنداق بولسى-مۇ، ئۆگەي ئانا ھەر كۈنى ئېرى كەچتە ئوتۇن سېتىپ

ھېرىپ - ئېچىپ ئۆيگە كەلسە، بىكاردىن - بىكار:
— قىزنىڭ ماڭا يوغانچىلىق قىلدى، مېنىڭ قىزىمنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بەرمىدى، مەن بىلەن تاكاللاشتى يا بۇ ئۆيدە قىزنىڭ بىلەن قال، مەن كېتىمەن، يا بولمىسا، قىزىڭنى بىر يەرگە يوقات، ئاندىن مەن تۇرىمەن... بولمىسا، گېپىڭنى ئېيت! — دەپ ياقىسىغا ئېسىلىدىكەن. ئاخىرى ئېرى بۇ جېدەل - غوۋغادىن تويۇپ، خوتۇنىدىن سوراپتۇ:
— ئەمىسە، سېنىڭچە بۇ قىزنى قانداق قىلىش كېرەك؟
— قانداق قىلاتتىڭ، قىزىڭنى جاڭگالغا ئاپىرىپ تاشلىۋېتىپ كېلىسەن، — دەپتۇ خوتۇنى. بىچارە ئۇتۇنچى: «خەير، بوپتۇ، ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار دەپتىكەن، قىزىم جاڭگالدا ياۋا ئالما تېرىپ يەپ كۈننى ئۆتكۈزەر» دەپتۇ ئىچىدە. شۇنىڭ بىلەن قىزنى يېتىلەپ جاڭگالغا قاراپ مېڭىپتۇ. قويۇق جاڭگاللىقنىڭ ئارىسىغا يېتىپمۇ كەپتۇ. بۇ يەردە ياۋا ئالما دەرەخلىرى ئىنتايىن كۆپ ئىكەن.
— جېنىم قىزىم، سەن مۇشۇ يەردە ئالما تېرىپ تۇرغىن، مەن ئاۋۇ يەردىن ئوتۇن كېسىپ كېلەي، — دەپ قىزنى ئورمانلىقتا قويۇپ ئۆزى كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپ كېتىپتۇ. قىز بۇ يەردە نۇرغۇن ياۋا ئالما، ئۆرۈكلەرنى تېرىپتۇ، يەنە بىكار ئولتۇرۇشنى خالىماي، ئىككى - ئۈچ يەرگە ئوتۇن - چاۋار دۈۋىلەپتۇ، لېكىن دادىسى كەلمەپتۇ. كۈن ئولتۇراي دەپ قاپتۇ. قىز قۇلاق سالسا، ئۇيان -

بۇياندىن يىغىلىپ كېچىلىرى مۇشۇ ئورماندا تۈنەيدىغان جان ـ جانىۋارلاردىن بۇلبۇل، كاككۇك، شاتۇتى، قارىقۇش ـ قاچ، تورۇلغا قاتارلىق ئۇچار قۇشلارنىڭ كەچكى بەزمىسى باشلىنىپتۇ. قىز بۇ تاماشىغا قىزىقىپ، ئۆز جايىدا ئول ـ تۇرۇۋېرىپتۇ. ئاڭغىچە كۈنمۇ كەچ بوپتۇ، دادىسى يەنىلا كۆرۈنمەپتۇ. بىردەمدىن كېيىن بۆرە، يولۋاسقا ئوخشاش يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ ھۆركىرەشلىرى ئاڭلىنىشقا باشلاپتۇ. قىزنى قورقۇنچ بېسىپتۇ، بىراق يولنى بىلمىگەچكە قاياققا قاراپ مېڭىشنى بىلەلمەپتۇ. تۆت ئەتراپىغا قارىسا، يىراق ـ تىن پىل ـ پىل قىلىپ بىر چىراغ يورۇقى كۆرۈنۈپتۇ. قىز يورۇق كۆرۈنگەن تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ، بارسا، ئالدىدا بىر كونا ئۆي تۇرغۇدەك. قىز ئۆيگە كىرىپ قارد ـ سا، ئوچاق ئالدىدا بىر موماي داڭقانغا ئوت قالاپ ئولتۇر ـ غانىكەن. قىز:

— ئەسسالام، موما، — دەپتۇ. موماي:

— كەل، قىزىم، — دەپ ئوچۇق چىراي قارشى ئاپتۇ ھەم قانداق قىلىپ بۇ يەرلەرگە كېلىپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ. قىز بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپ ـ تۇ. موماي:

— بوپتۇ، قىزىم، خاپا بولما، مەنمۇ يالغۇز، سەن ما ـ ڭا بالا بول، — دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، قىز مومايىنىڭ يېنىدا قاپتۇ.

قىز ھەر كۈنى ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپ ئۆيلەرنى

سوپۇرىدىكەن، سۇ ئەكىرىدىكەن، چاي قايىنىتىدىكەن، ئا-رىلاپ موماينىڭ چاچلىرىنى تاراپ قويىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى موماي بۇ قىزنى ئۆگزىدىن ئو-تۇن ئەچۈشۈشكە بۇيرۇپتۇ. قىز ئۆگزىگە چىقىپ ئەتراپنى كۆرۈپ، كۆڭلى خېلى ئېچىلىپ قاپتۇ. كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپتىكەن، ئۆز ئۆيى كۆرۈنۈپتۇ. قىز ئۆيىنى كۆرۈپ دادىسىنى ئەسلەپتۇ ـ دە، كۆزلىرىگە ياش كەپتۇ. قىز ئو-تۇننى ئېلىپ قايتىپ چۈشكەندە، موماي قىزنىڭ كۆزىدىكى ياش يۇقىنى كۆرۈپ:

ــ نېمە بولدۇڭ، قىزىم، يىغلىغان ئوخشىمامسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ. قىز:

— ئۆيۈمنى كۆرۈپ، دادامنى سېغىنىپ يىغلىدىم، — دەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ موماي، — ئۆگزىدە بىر قىزىل ساندۇق بار، شۇنى ئەچۇش.

قىز ساندۇقنى ئەچۇشۇپتۇ.

— مانا مۇنۇ ئاچقۇچنى مەھكەم تۇت. ساندۇقنى يولدا ھەرگىز ئاچما، ئۆيۈڭگە بارغاندا ئاچ، — دەپتۇ ۋە قىزنى ئوبدان ياساپ - جابدۇپ، بىر هارۋىغا ئولتۇرغۇزۇپ ئۆيىـ. گە ئۇزىتىپ قويۇپتۇ. قىزمۇ خۇش بولۇپ، ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ. دادىسى قىزىنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ئا. تىلىق باغرىغا بېسىپ، ئۆيىگە باشلاپ كىرىپتۇ، لېكىن خوتۇنى يەنە ئاۋۋالقىدەكلا «چىك - چىك» كېسىلگە قاپ. تۇ. بۇ چاغدا قىز ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا ھېلىقى قىزىل ساندۇقنى ئاچقانىكەن، ساندۇق ئىچىدىن چىنە - چىنىدە ھەسەل، مۇرابىا، سۈت - قايماق، شىرنە - شەربەت؛ داستىخان - داستىخاندا كاكچا، توم نان، گىردە - شىر. مان؛ لېگەن - لېگەندە بەتتە - پولۇ، مانتا - يۇتازا، ساڭزا - سامبۇسا چىقىپتۇ. ئارقىدىن توپ - توپى بىلەن شايى - ئەتلەس، تاۋار - دۇردۇن، دۇخاۋا - مەخمەل؛ ئۇ. نىڭ كەينىدىن قوشلاپ زىلچا - گىلەم، تەڭلىمات، نوقۇت چۇچىلىق كىگىزلەر؛ ئاخىردا يەنە چۆگۈن - چەينەك، چىنە - چۆچەك، تارغاق - سۈزگە، تاشئەينەك قاتارلىق ئېسىل ماللار چىقىپ ئۆينى تولدۇرۇۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن

ئۆگەي ئانا ئۆلتۈرالماي قاپتۇ. ئاخىردا ئېرىگە ئۆز قىزد-
ىنىمۇ جاڭگالغا ئاپىرىپ تېنىتىپ قويۇپ كېلىشنى ئېيـ-
تىپتۇ.

ئەتىسى دادىسى بۇ قىزنى يېتىلەپ خۇددى شۇ ئور-
مانغا ئاپىرىپ تېنىتىپ قويۇپ ئۆزى قايتىپ كەپتۇ.

كەچ بوپتۇ. بۇ قىزنىمۇ قورقۇنچ بېسىپتۇ. ئەتراپىغا
قارىسا، يىراقتا بىر چىراغ يورۇقى كۆرۈنۈپتۇ. شۇنداق
قىلىپ، بۇ قىزمۇ ھېلىقى موماي ئولتۇرغان ئۆيگە كەپتۇ.

موماي بۇ قىزنىمۇ ئوچۇق
چىراي قارشى ئاپتۇ،
ئەمما بۇ قىز مومايغا
سالاممۇ قىلماپتۇ.
شۇنداق بولسىمۇ، موماي
ئۇ قىزنى ئۆز يېنىدا ئې-
لىپ قاپتۇ. ئەمما، بۇ
قىز دائىم باتناپ،
يىغلاپلا ئولتۇرىدىكەن،
مومايىنىڭ ئۆيىنىمۇ سۇ-
پۇرمەيدىكەن، ئېشىنىمۇ
ئېتىپ بەرمەيدىكەن،
چېچىنىمۇ تاراپ قويماي-
دىكەن، موماي ئىشقا
بۇيرۇسا:

— مەن خەقنىڭ دىدىكى ئەمەس، ئۆزلىرى قىلسىلا، — دەپ ئولتۇرۇۋالىدىكەن.

بىر كۈنى موماي قىزنى ئۆگزىدىن ئوتۇن ئەچۈشۈشكە بۇيرۇپتۇ. قىز غودۇڭشىپ يۈرۈپ مىڭ تەسلىكتە ئۆگزىگە چىقىپتۇ. ئۇمۇ تۆت ئەتراپىغا قاراپ ئۆزىنىڭ ئۆيىنى كۆرۈپتۇ - دە، ئوتۇنمۇ ئالماي قايتىپ چۈشۈپ:

— ئۆيۈمنى سېغىندىم، كېتىمەن، — دەپ يىغلاشقا باشلاپتۇ. موماي:

— ئۇنداق بولسا، ئۆگزىدە بىر ئاق ساندۇق بار، شۇنى ئەچۈش، — دەپتۇ. قىز ئەچۈشۈپتۇ. موماي ئۇنىڭغىمۇ بىر ئاچقۇچنى تۇتقۇزۇپ، ئۆيىدە ئېچىشنى تاپىلاپ، ساندۇقنى كۆتۈرگۈزۈپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. قىز ئۆيىگە ناھايىتى خۇش بولۇپ قايتىپ كەپتۇ. قىزنىڭ يوغان بىر ئاق ساندۇقنى كۆتۈرۈپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن ئانىسىنىڭ خۇشاللىقى ئىچىگە پاتماي قاپتۇ. ئاندىن قىزىغا:

— ۋاي قىزىم، چىڭ تۇت، بۇ ساندۇقنى داداڭ، ئۆگەي ھەدەڭ بار يەردە ئاچمايلى، نېمىكى دۇنيا چىقسا ئۆزىمىزنىڭ بولسۇن، ئۇلارغا كۆرسەتمەيلى، ھېچنېمە بەرمەيلى، — دەپ يەتتە قات قازناقا يوشۇرۇپ قويۇپتۇ. ئاخشىمى ھەممەيلەن ئۇخلاپ قاپتۇ. تازا يېرىم كېچە بولغاندا ئانا بىلەن قىز ئاستا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ قازناقا كىرىپ، ھېلىقى ئاق ساندۇقنى شۇنداق ئاچقانىكەن، يەتتە باشلىق بىر ئەجدىھا چاچراپ چىقىپ، قىز بىلەن ئۇنىڭ ئانىسىنى بىرلا دەم

تارتىپ يوتۇۋېتىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئوتۇنچى قىزى بىلەن بەخت - دۆلەتكە ئىگە بولۇپ، قىزىنى ئۆزىگە ئوخشاش ساددا بىر ئىشلەمچى يىگىتكە توي قىلىپ بېرىپ، خاتىرجەم ۋە خۇشال - خۇرام كۈن كەچۈرۈشكەنىكەن.

Document generated by Anna’s Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection (https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):
{
"filename": "NDAyMDk4ODIuemlw",
"filename_decoded": "40209882.zip",
"filesize": 29012233,
"md5": "5319375ef01c53288756f3c3f0174e4a",
"header_md5": "e5f445d5e22d7ccaa7a91c532d782203",
"sha1": "d0848f3708f3d5db2919e70475623584e0175119",
"sha256": "2c52581825bfbe00b5d53650d13b56d094c00180531bc309b3475bac5268c81f",
"crc32": 1707709235,
"zip_password": "",
"uncompressed_size": 30766529,
"pdg_dir_name": "\u2559\u00f3\u2568\u2588\u255f\u2552\u2560\u00b7\u2500\u255b\u2562\u221a\u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u256c\u2500_40209882",
"pdg_main_pages_found": 73,
"pdg_main_pages_max": 73,
"total_pages": 81,
"total_pixels": 317550213,
"pdf_generation_missing_pages": false
}